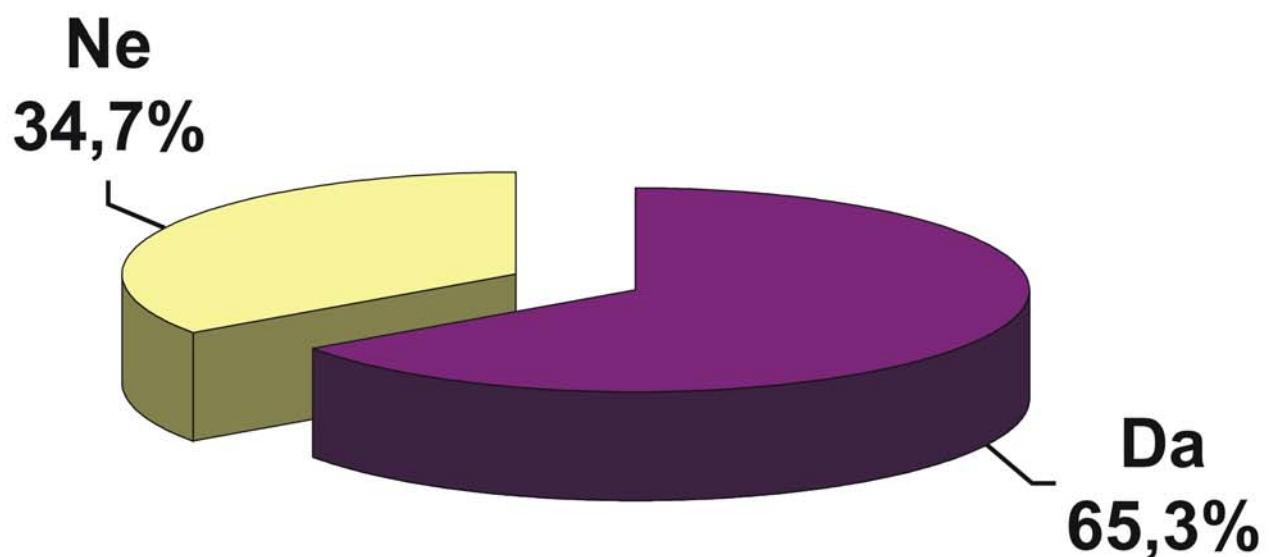

Istraživanje o NASILJU NAD LGBTIQ POPULACIJOM U SRBIJI

Da li ste doživeli/doživele nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne ?

Istraživanje o NASILJU NAD LGBTIQ POPULACIJOM U SRBIJI

*Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava
Beograd, 2006. godina*

**Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd
Srbija i Crna Gora**

Tel: +381 11 3444950, +381 63 8 513 170
Tel/fax:+ 381 11 459604
E-mail: labris@labris.org.yu
Web: www.labris.org.yu

Naziv publikacije:
Istraživanje o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji

Istraživanje: Ivana Čvorović
Uredila: Dragana Vučković
Tehničko uređenje i prelom: Adorjan Kurucz
Lektura i korektura: Aleksandra Rašić
Dizajn korica: Adorjan Kurucz
Štampa: Standard 2, Beograd

Tiraž: 500

Beograd, 2006. godina

Sva prava zadržava izdavač.
Za svako korišćenje, umnožavanje i stavljanje u promet
dela teksta ili teksta u celini potrebna je saglasnost Labrisa.

SADRŽAJ

I Uvod

7 O istraživanju

II Prikaz i analiza rezultata:

11..... Uvod u istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji

13..... 2.1. Socijalno – demografske odlike ispitanika/ispitanica

13..... 2.1.1. Mesto stanovanja

13..... 2.1.2. Godine

13..... 2.1.3. Nivo obrazovanja

14..... 2.1.4. Socijalni status

14..... 2.1.5. Pol

15..... 2.2. Odlike ispitanika/ispitanica vezane za seksualnu orijentaciju

15..... 2.2.1. Seksualna orijentacija

15..... 2.2.2. LGBTTIQ identitet

15..... 2.2.3. Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orijentaciju

19..... 2.3. Out-ovanost (otvorenost) ispitanika/ispitanica po pitanju seksualne orijentacije u različitim sredinama i reakcije

19..... 2.3.1. Da li ste u okviru LGBTTIQ populacije out-ovani (otvoreni) po pitanu svoje seksualne orijentacije

21..... 2.3.2. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim prijateljima/prijateljicama i kakve su reakcije

21..... 2.3.3. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred jednim/oba roditelja i kakve su reakcije

22..... 2.3.4. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred bratom/sestrom i kakve su reakcije

23..... 2.3.5. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim poznanicima/poznanicama i kakve su reakcije

23..... 2.3.6. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred širom porodicom i kakve su reakcije

24..... 2.3.7. Da li ste na poslu out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije i kakve su reakcije

25..... 2.3.8. Da li ste u školi/na fakultetu out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije i kakve su reakcije

27.....	2.4. Karakteristike nasilja
27.....	2.4.1. Da li znate za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne
27.....	2.4.2. Da li ste doživeli nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne
28.....	2.4.3. Vrsta nasilja koju ste doživeli
28.....	2.4.4. Počinilac/počiniovi nasilja
29.....	2.4.5. Mesto gde se nasilje dogodilo/događalo
29.....	2.4.6. Učestalost i trajanje nasilja
30.....	2.4.7. Ponašanje ispitanika/ispitanica u situaciji nasilja
30.....	2.4.8. Osećanja ispitanika/ispitanica nakon doživljenog nasilja
31.....	2.5. Reakcije bliskih osoba
35.....	2.6. Obraćanje ispitanika/ispitanica institucijama i reakcije institucija
37.....	2.7. Prijavljivanje nasilja
39.....	3. Zaklučak
39.....	3.1. Rezime
40.....	3.2. Umesto zaklučka

III Komentari ekspertkinja na nalaze istraživanja

43.....	<i>Saveznice i saveznici u zagovaranju ljudskih prava na seksualno opredeljenje i život bez nasilja, Dušica Popadić</i>
47.....	<i>Homofobija - politika isključivanja, Isidora Jarić</i>
49.....	<i>Pravni i institucionalni okviri nasilja prema istopolno orijentisanim osobama, Zorica Mršević</i>

UVOD

Dragana Vučković

o istraživanju

Istraživanje "Nasilje nad LGBTTIQ populacijom" sproveli su Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava iz Beograda i Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda, uz podršku Novosadske Lezbejske Organizacije, Queerie i Gaytena-LGBT, a u periodu od 15. septembra do 28. oktobra 2005. godine. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je dobijanje podataka o nasilju koje doživljavaju LGBTTIQ osobe u Srbiji. Iako su dobijeni rezultati relevantni samo za odabran uzorak, smatramo ih veoma značajnim za uvid u svakodnevnu diskriminaciju koju doživljavaju osobe drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne.

Takođe, ovim istraživanjem želimo da na najeksplicitniji način skrenemo pažnju relevantnim državnim institucijama, ali i široj javnosti, o položaju jednog dela društva kojem se uskraćuje osnovno ljudsko pravo. Podatak da je dve trećine ispitanika/ispitanica doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne, kao i činjenica da je zanemarljiv broj onih koji/koje su nasilje prijavili/le policiji, mora uveriti nadležne u neophodnost usvajanja kako Antidiskriminacionog zakona, tako i usvajanja antidiskriminacionih odredbi u postojeće zakone.

Tokom 2005.godine, usvojena su dva zakona koja sankcionisu diskriminaciju na osnovu seksualne orientacije (Zakon o radu, Zakon o visokom obrazovanju), ali nova zakonska rešenja još uvek ne donose vidljive promene. Homofobične izjave od strane političara/političarki; govor mržnje u domaćim medijima i nepoštovanje Zakona o radiodifuziji i Zakona o javnom informisanju; nesenzibilisane institucije - pojačavaju strah i nepoverenje LGBTTIQ osoba u policiju i sudstvo. Rezultat svega navedenog je neprijavljanje slučajeva nasilja i diskriminacije. Imajući u vidu da je Srbija i Crna Gora potpisala prošle godine Protokol 12 Evropske konvencije za ljudska prava (stupio na snagu 01. aprila), koji ima za ulogu da iskoreni sve oblike diskriminacije u jednoj zemlji, zahtevamo od nadležnih da se i pridržavaju ratifikovanih međunarodnih dokumenta. Naša zemlja se nalazi na putu usklađivanja zakonske regulative sa standardima Evropske unije. Podsećamo na izveštaj Evropske komisije prezentovan u Briselu 09. novembra 2005.godine, u kojem стојi da se u našim zakonima "zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orientacije spominje vrlo sporadično", i da je "sudeći po organizacijama za ljudska prava, diskriminacija zasnovana na seksualnoj orientaciji - problem". Zaključak ovog dela izveštaja Evropske komisije, o oceni poštovanja ljudskih prava u Srbiji i Crnoj Gori, je da je naša antidiskriminatorska legislativa još uvek daleko od standarda Evropske unije.

Ovim istraživanjem, želimo još jednom da skrenemo pažnju da su ljudska prava nedeljiva i da ne postoji hijerarhija kada je o njima reč. Pravo na pripadnost određenoj veri, naciji, rasi, polu nije i ne sme biti ni manje ni više važno od prava na seksualnu orientaciju. Zahtevamo zato od nadležnih da u najskorije vreme počne sa usvajanjem i primenom odgovarajućih antidiskriminatorskih zakona; zahtevamo od svih štampanih i elektronskih medija da se pridržavaju postojećih propisa i ne koriste se govorom mržnje prema LGBTTIQ osobama; zahtevamo od svih relevantnih institucija da poštuju pravo na seksualnu orientaciju kao jedno od osnovnih ljudskih prava.

PRIKAZ I ANALIZA REZULTATA

Ivana Čvorović

uvod u istraživanje o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji

Istraživanje "Nasilje nad LGBTIQ¹ populacijom" se bazira na upitniku koji je razvijen na osnovu pilot ankete "Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama" koju je Labris – organizacija za lez-bejska ljudska prava u saradnji sa Centrom za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda iz Niša i Novosadskom Lezbejskom Organizacijom NLO iz Novog Sada, sprovedla u toku februara 2005. godine. Rezultati te ankete su pokazali, ukratko, sledeće:

- gotovo svi/e ispitanici/ispitanice, gejevi i lezbejke, 90% ispitanog uzorka, znaju za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba dugačje seksualne orijentacije od heteroseksualne, najveći procenat njih, preko 70% to zna, zato što je i sam/a doživeo/la nasilje,
- emocionalno nasilje je doživelo gotovo 50% gejeva i lezbejki, 4,2% je uz opisanu vrstu nasilja doživelo i egzistencijalnu ugroženost, a gotovo 17% je, uz dve prethodno opisane vrste nasilja, bilo i premlaćeno, više od 50% gejeva i lezbejki je opisane vrste nasilja doživelo više puta,
- jedna četvrтina gejeva i lezbejki, opisane aktove nasilja doživela od slučajnih prolaznika (N.N. lica),
- oko 30% od njima poznatih osoba, dok je 14% nasilje doživelo i od njima poznatih i nepoznatih osoba,
- skoro 30% gejeva i lezbejki nasilje je doživelo u zatvorenom prostoru – u stanu svojih roditelja, prijatelja, poznanika, na poslu, fakultetu ili u školi, skoro 20% na ulici, odnosno otvorenom prostoru, a skoro 25% nasilje je doživelo kako u zatvorenom, tako i na otvorenom prostoru,
- gotovo 60% gejeva i lezbejki, jeste razgova-ralo sa nekim o nasilju koje su doživeli, najveći broj njih (45,1%) je imao/la poverenje da svoje iskustvo doživljeno nasilja poveri prijateljima i psiholozima, odnosno psihijatrima, reakcije tih osoba, generalno, jesu bile podržavajuće, međutim, podrška se svela na neosuđivanje gej/lezbejske egzistencije, odnosno saosećanje i pre svega, kako na začuđenost i šokiranost,

tako i na nemoć - ni jedna osoba kojoj su gejevi i lezbejke poverili/e da su doživelii/e nasilje nije predložila da nasilje prijave policiji, poverenje, odnosno usvojeni model ponašanja, da doživljeno nasilje prijavi policiji, nije imao/la niti jedan/a ispitanik/ca.

Istraživanje "Nasilje nad LGBTIQ populacijom", takođe, je sprovedla organizacija za lezbejska ljudska prava – Labris iz Beograda i Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda, uz podršku Novosadske Lezbejske Organizacije, Queerie i Gaytena-LGBT.

Istraživanje je sprovedeno od 15. septembra do 28. oktobra 2005. godine, tako što je upitnik postavljen na web site-ove LGBT organizacija koje su u istraživanju učestvovali, ili su ga na ovaj način, a i animiranjem ispitanika/ispitanica da učestvuju u njemu, podržale.

Upitnik je ispitanicima/ispitanicama bio dostupan i u štampanoj verziji, na papiru, te se takav mogao popunjavati u prostorijam navedenih organizacija.

Statistička obrada je vršena deskriptivnom statistikom (prikaz raspodela učestalosti), i Hi – kvadrat testom (analiza kontigencijskih tabela).

U istraživanju je učestvovalo 170 ispitanika/ispitanica. Korišćen je prigodni uzorak, a obzirom na to da nema razloga za pretpostavku da je taj uzorak reprezentativan za celu LGBTIQ populaciju, zaključke izvedene iz istraživanja ograničavamo na onaj deo populacije za koji uzorak jeste reprezentativan, a to je LGBTIQ populacija koja koristi internet i koja svoju LGBTIQ egzistenciju ostvaruje oko i unutar pomenutih LGBT organizacija.

¹ LGBTIQ - Lezbejke, Gay (gej) muškarci, Biseksualne, Transrodne, Transeksualne, Interseksualne i Queer osobe

Ciljevi istraživanja:

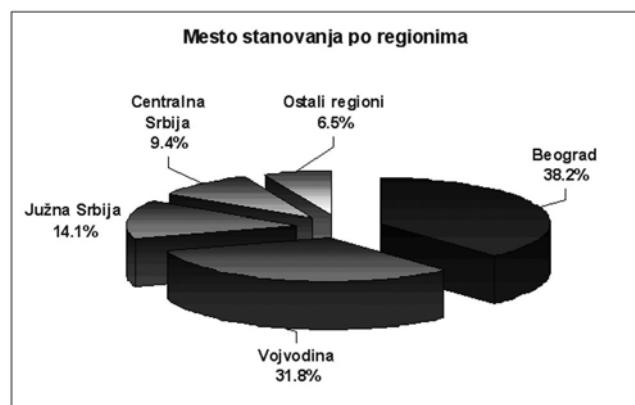
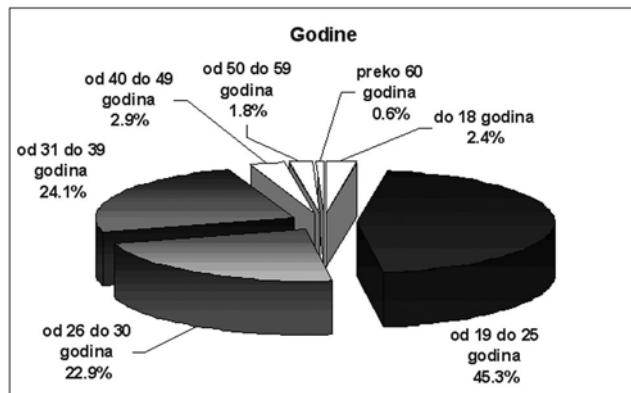
- Sakupljanje konkretnih empirijskih podataka o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji,
- Prilog ka poštovanju postojećih zakona i propisa, kao i usvajanju novih, posebno onih koji se tiču sankcionisanja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije,
- Pružanje prilike LGBTTIQ populaciji da skrene pažnju na ključne remeteće faktore u ostvarivanju sopstvene egzistencije – negiranje postojanja LGBT-TIQ populacije i produkata LGBTTIQ kulture, konstantno i aktivno nasilje nad LGBTTIQ populacijom i čutanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom, a sve to od strane dominantog, većinskog, heteroseksualnog društva i institucija u njemu – Skupštine Srbije, Vlade Srbije, većine medija u Srbiji, sudske, zdravstvene, verske i institucije bezbednosti,
- Razvoj novog instrumenta koji će dati precizniju sliku faktora i prirode nasilja koje LGBTTIQ populacija u Srbiji svakodnevno doživljava.

2.1. socijalno - demografske odlike ispitanika/ispitanica

2.1.1. Mesto stanovanja

Ukupno 170 ispitanika/ispitanica iz 20 različitih gradova u Srbiji i Crnoj Gori je učestvovalo u istraživanju, a najviše njih, 83.6%, iz gradova u kojima postoje LGBT organizacije, Beograda, Novog Sada, Niša i Kragujevca.

Sagledano po regionima, imamo sledeće rezultate: Beograd – 38.2%, Vojvodina – 31.8%, Južna Srbija – 14.1%, Centralna Srbija – 9.4%, ostali regioni – 6.5% ispitanika/ispitanica.

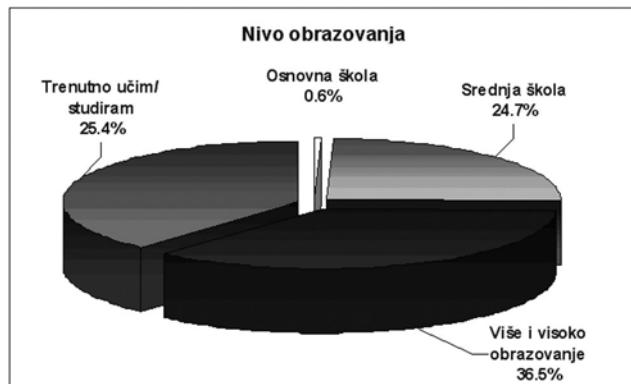
2.1.2. Godine

Preko 90% ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice uzrasne dobi od 19 do 39 godina, odnosno preko 45% ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice uzrasne dobi od 19 do 25 godina.

Možemo videti da je učešće u istraživanju uzelo jako malo ispitanika/ispitanica mlađih od 18 i starijih od 40 godina i očigledno je da te osobe nisu integrisane u LGBTIQ zajednicu koju su LGBT organizacije svojim radom stvorile u mestima u kojima postoje.

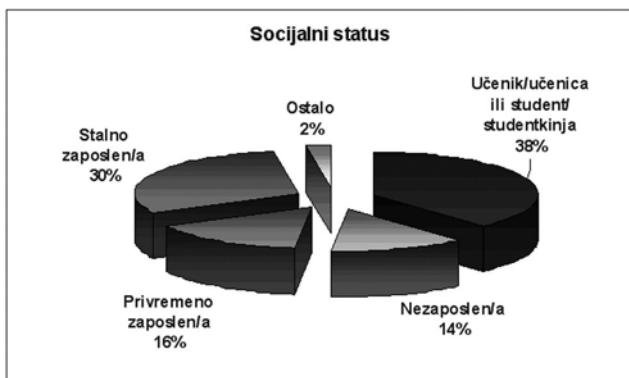
2.1.3. Nivo obrazovanja

Jednu trećinu ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice sa višim i visokim obrazovanjem, a preostali deo uzorka, po jednu četvrtinu, sačinjavaju ispitanici/ispitanice sa srednjoškolskim obrazovanjem i oni/e koji/e trenutno uče/studiraju, dok je procenat ispitanika/ispitanica sa osnovnoškolskim obrazovanjem zanemarljiv.

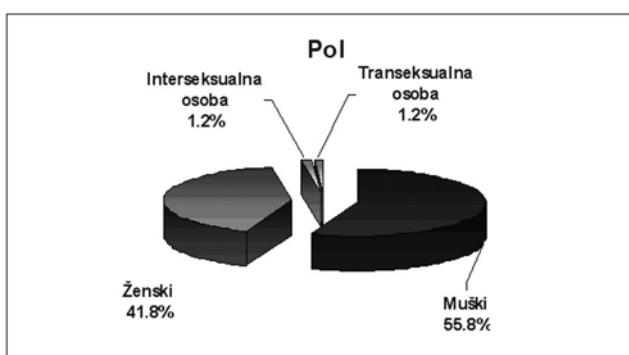
2.1.4. Socijalni status

U ispitanom uzorku gotovo jednak procenat nezaposlenih 52% i zaposlenih 46% ispitanika/ispitanica, a najveći procenat nezaposlenih čini kategorija Učenik/učenica ili student/studentkinja 38%. Kategorija učenik/učenica ili student/studentkinja je inače i najfrekventnija u ispitanom uzorku.

2.1.5. Pol

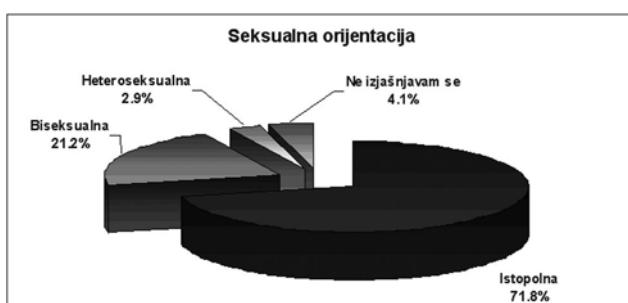
Uzorak čini nešto više muškaraca 55.8%, nego žena 41.8%. Učešće u istraživanju su uzele i interseksualne i transrodne osobe, ali u procentu nedovoljnom da analiziramo razlike na pojedinim varijablama u odnosu na dve najzastupljenije kategorije u varijabli pol.

2.2. odlike ispitanika / ispitanica vezane za seksualnu orijentaciju

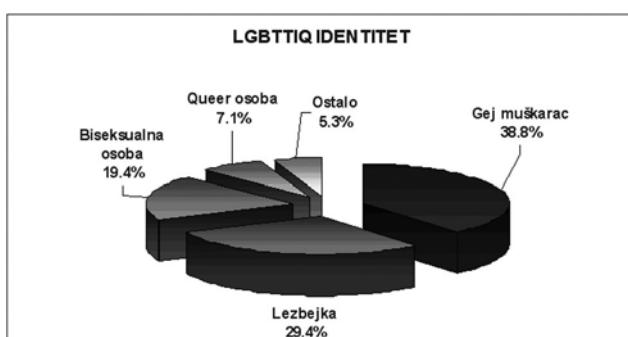
2.2.1. Seksualna orijentacija

Po pitanju seksualne orijentacije kao **Istopolno orijentisana osoba** izjasnilo se 71.8% ispitanika/ispitanica, kao **Biseksualna osoba** 21.2%, kao **Heteroseksualna osoba** 2.9% i u kategoriji **Ne izjašnjavam se** bilo je 4.1% ispitanika/ispitanica.

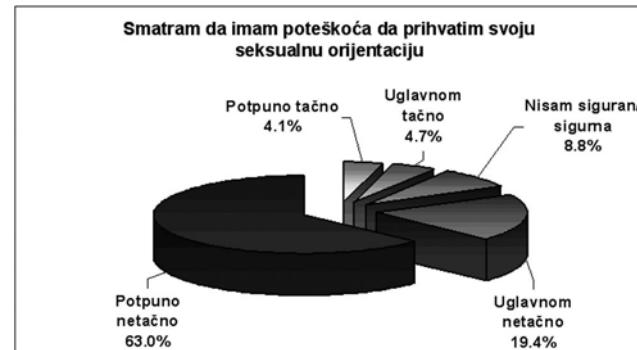
2.2.2. LGBTIQ identitet

Što se tiče LGBTIQ identiteta, najveći procenat ispitanika/ispitanica su **Gej muškarci** 38.8%, potom **Lezbejke** 29.4%, **Biseksualne osobe** 19.4% i **Queer osobe** 7.1%. Kategorija **Ostalo** 5.3% sadrži ispitanike/ispitanice koji/e su se identifikovali/e kao transrodne osobe, transeksualne osobe, interseksualne osobe, žene i heteroseksualne osobe.

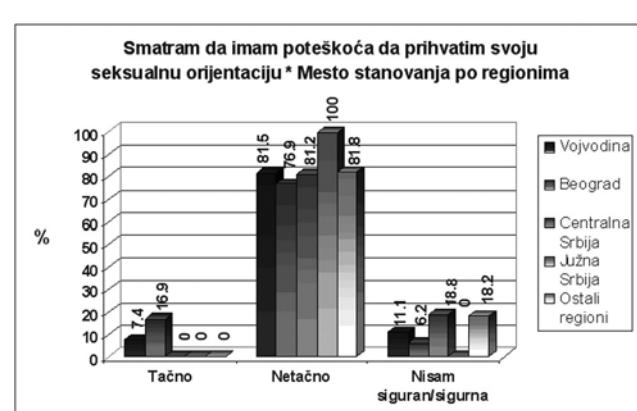
2.2.3. Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orijentaciju

Preko 80% ispitanika/ispitanica nema (uglavnom ili potpuno) poteškoća sa prihvatanjem sopstvene seksualne orijentacije.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orijentaciju** i varijabli **Nivo obrazovanja** i **Pol**.
- Postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orijentaciju** i varijable **Mesto stanovanja** po regionima.

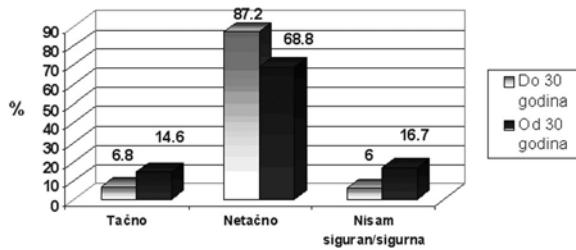

Za odgovor **Tačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz regiona Beograd, za odgovor **Netačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz regiona Južna Srbija, a za odgovor **Nisam siguran/sigurna** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz regiona Centralna Srbija.

Nije bilo za očekivati da ispitanici/ispitanice iz razvijenijih regiona, sa više LGBT organizacija, značajno češće na ovom pitanje odgovaraju **Tačno**, te je mogući razlog ovakvim rezultatima to da su gotovo svi/e ispitanici/ispitanice iz regiona Južna Srbija LGBT aktivisti/aktivistkinje, što bi, po pravilu, trebalo da dovede do izgrađenog prihvatanja svoje seksualne orientacije.

■ Postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju** i varijable **Godine**.

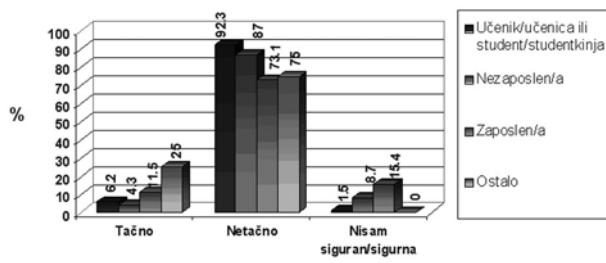
Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju * Godine

Za odgovor **Netačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice starosti do 30 godina, a za odgovore **Tačno** ili **Nisam siguran/sigurna** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice starosti preko 30 godina.

■ Postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju** i varijable **Socijalni status**.

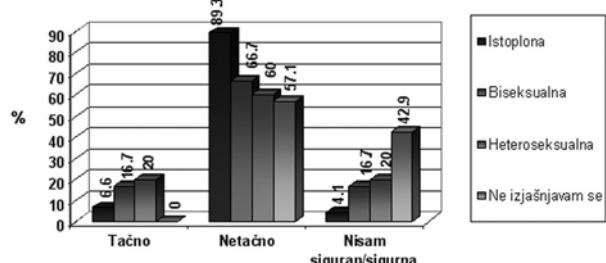
Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju * Socijalni status

Za odgovor **Netačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija učenik/učenica ili student/studentkinja i nezaposlen/a, a za odgovor **Nisam siguran/sigurna** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije zaposlen/a (tu su svrstani i stalno i privremeno zaposleni/e).

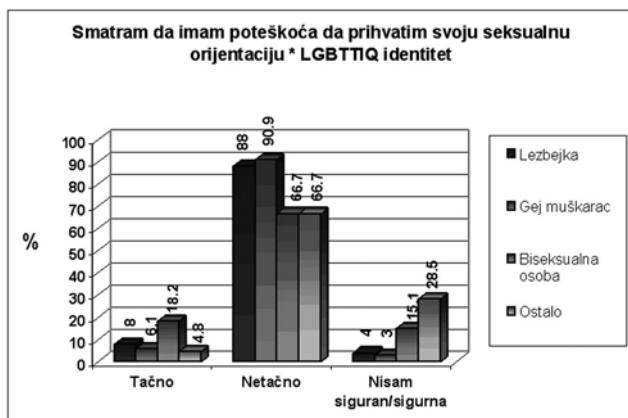
■ Postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju** i varijable **Seksualna orientacija**.

Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju * Seksualna orientacija

Za odgovor **Tačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Heteroseksualna orientacija** i **Biseksualna orientacija**, za odgovor **Netačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Istoplono orijentisane osobe**, a za odgovor **Nisam siguran/sigurna** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Ne izjašnjavam se**.

- Postoji povezanost između varijable **Smatram da imam poteškoća da prihvatom svoju seksualnu orientaciju** i varijable **LGBTIQ identitet**.

Za odgovor **Tačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Biseksualne osobe**, za odgovor **Netačno** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Gej muškarac** i **Lezbejka**, a za odgovor **Nisam siguran/sigurna** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Ostalo** (tu su svrstani svi/e ispitanici/ispitanice koji/e su se identifikovali/e kao queer, transrodne, transeksualne, interseksualne, heteroseksualne osobe i žene).

Gotovo tri četvrtine ispitanika/ispitanica koji/e su uzeli/e učešće u istraživanju je istopolne seksualne orientacije.

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, vezano za LGBTIQ identitet, su gej muškarci 38.8%, lezbejke 29.4% i biseksualne osobe 19.4%.

Preko 80% ispitanika/ispitanica nema (uglavnom ili potpuno) poteškoća sa prihvatanjem sopstvene seksualne orientacije, najčešće su to istopolno orijentisane osobe.

Što se tiče ispitanika/ispitanica koji/e imaju poteškoća sa prihvatanjem sopstvene seksualne orientacije, moguće je da je tome doprinela neintegriranost u LGBTIQ zajednicu koju su LGBT organizacije svojim radom stvorile u mestima u kojima postoje, odnosno integriranost u većinsku, heteroseksualnu, zajednicu,

a sve to mogu doneti godine starosti iznad 30 i zaposlenje. Ne treba za-boraviti i kolebanja u razvoju i prihvatanju seksualne orientacije i LGBTIQ identiteta, kome doprinose, kako individualni razvoj tog dela ličnosti, tako i individualno doživaljava-nje društvenog neprihvatanja i osuđivanja istopolne seksualne orientacije i LGBTIQ identiteta.

2.3. out-ovanost (otvorenost) ispitanika / ispitanica po pitanju seksualne orijentacije u različitim sredinama i reakcije

2.3.1. Da li ste u okviru LGBTTIQ populacije out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije i kakve su reakcije

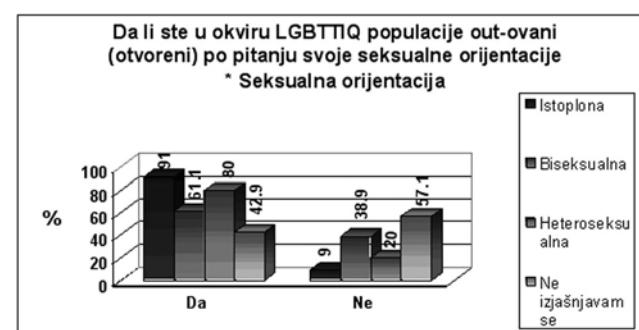
Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 82.4%, je po pitanju svoje seksualne orijentacije out-ovano (otvoreno) u okviru LGBTTIQ populacije.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

■ Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste u okviru LGBTTIQ populacije out-ovani (otvoreni)** po pitanju svoje seksualne orijentacije i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status i Pol.**

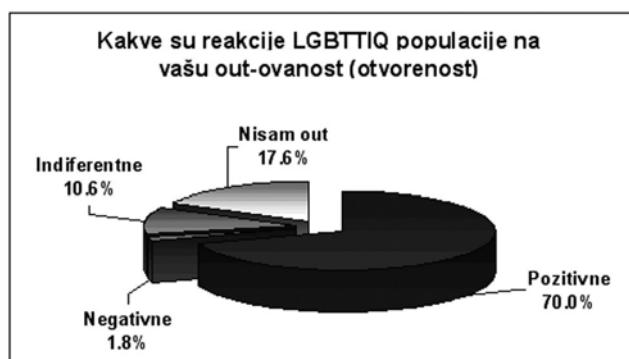

■ Postoji povezanost između varijable **Da li ste u okviru LGBTTIQ populacije out ovani (otvoreni)** po pitanju svoje seksualne orijentacije i varijable **Seksualna orijentacija**.

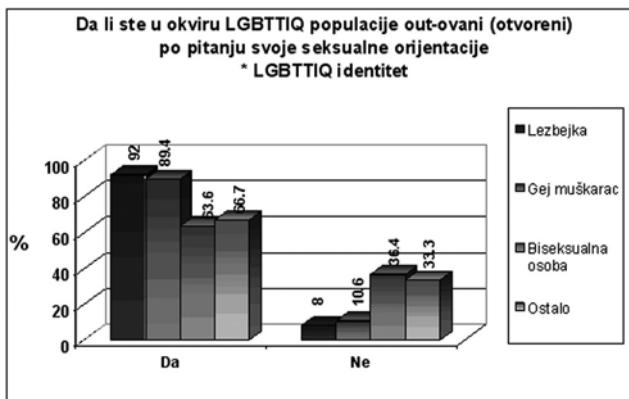

70% ispitanika/ispitanica je reakcije LGBTTIQ populacije na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a postoji i procenat od 12.4% ispitanika/ispitanica koji/e su reakcije LGBTTIQ populacije na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenili/e kao negativne (indiferentne reakcije možemo svrstati u negativne).

Za odgovor **Da** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Istopolno orientisane osobe** i **Heteroseksualne osobe**, za odgovor **Ne** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Ne izjašnjavam se**.

■ Postoji povezanost između varijable **Da li ste u okviru LGBTTIQ populacije out ovani (otvoreni)** po pitanju svoje seksualne orijentacije i varijable **LGBT-TIQ identitet**.

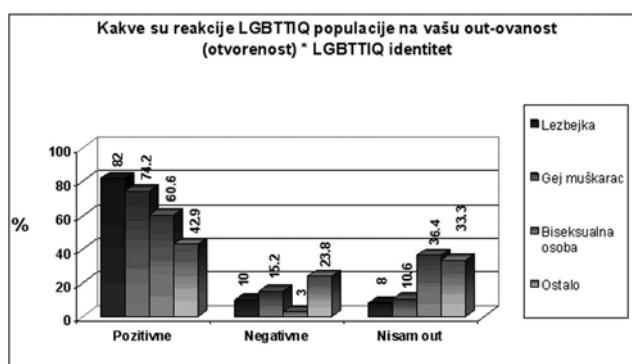

Za odgovor **Da** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Lezbejka** i **Gej muškarac**, a za odgovor **Ne** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Biseksualna osoba** i **Ostalo** (tu su svrstani svi/e ispitanici/ispitanice koji/e su se identifikovali/e kao queer, transrodne, transeksualne, interseksualne, heteroseksualne osobe i žene).

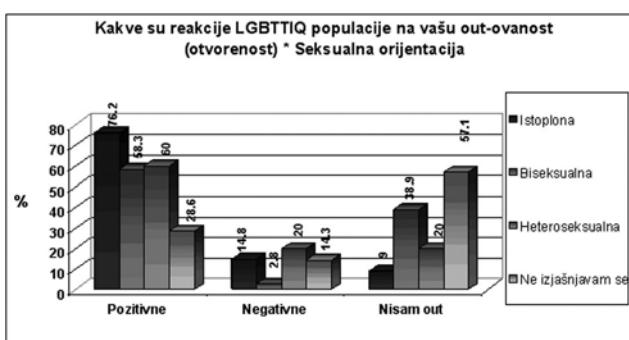
- Ne postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije LGBTTIQ populacije na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijable **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status i Pol.**
- Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije LGBTTIQ populacije na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijable **Seksualna orientacija**.

Reakcije LGBTTIQ populacije na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orientacije kao **Pozitivne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorije **Istopolno orijentisane osobe**, a kao **Negativne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorije **Hetero-seksualne osobe**.

- Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije LGBTTIQ populacije na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijable **LGBTTIQ identitet**.

Reakcije LGBTTIQ populacije na otvoreno ispoljavanje LGBTTIQ identiteta kao **Pozitivne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorije **Lezbejka**, a kao **Negativne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorije **Ostalo** (tu su svrstani svi/e ispitanici/ispitanice koji/e su se identifikovali/e kao queer, transrodne, transeksualne, interseksualne, heteroseksualne osobe i žene).

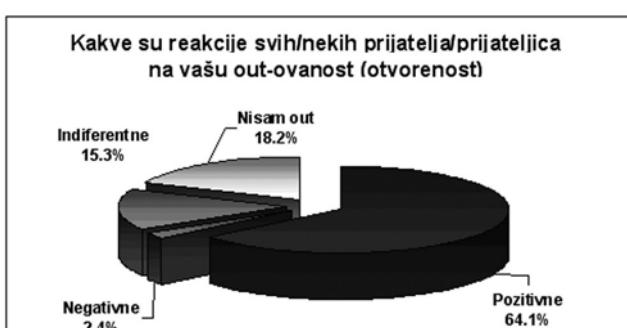

2.3.2. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pita-nju svoje seksualne orijentacije pred svim / nekim prijateljima / prijateljicama i kakve su reakcije

Nešto manji procenat ispitanika/ispitanica, 81.8%, je po pitanju svoje seksualne orijentacije out-ovano (otvoreno) pred svim/nekim prijateljima/prijateljicama.

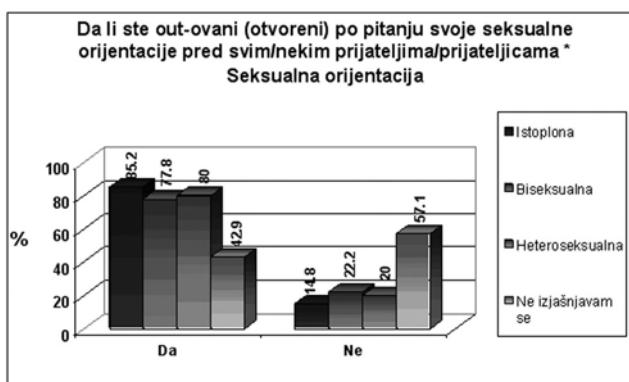
64.1% ispitanika/ispitanica je reakcije svih/nekih prijatelja/prijateljica na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a 17.7% kao negativne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

■ Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste out – ovani (otvoreni)** po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim prijateljima/prijateljicama i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.

■ Postoji povezanost između varijable **Da li ste out – ovani (otvoreni)** po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim prijateljima/prijateljicama i varijable Seksualna orijentacija.

Za odgovor **Da** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorija **Istopolno orijentisane, Heteroseksualne i Biseksualne osobe**, za odgovor **Ne** značajno češće su se odlučivali ispitanici/ispitanice iz kategorije **Ne izjašnjavam se**.

■ Ne postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije svih/nekih prijatelja/prijateljica na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.

2.3.3. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred jednim / oba roditelja i kakve su reakcije

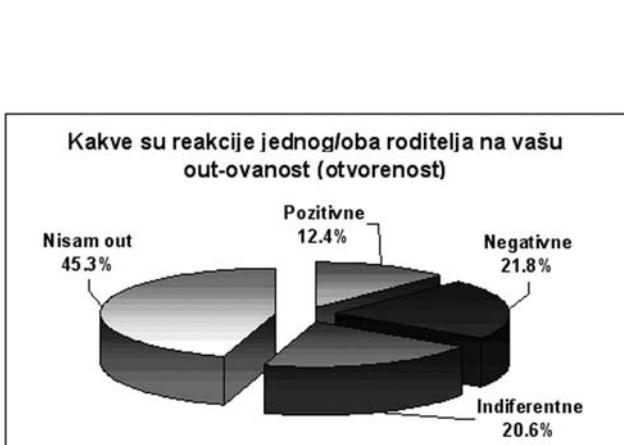
Mnogo manji procenat, 54.7%, ispitanika/ispitanica, je po pitanju svoje seksualne orijentacije out-ovano pred pred jednim/oba roditelja.

Samo 12.4% ispitanika/ispitanica je reakcije jednog/oba roditelja na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a 42.4% kao negativne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

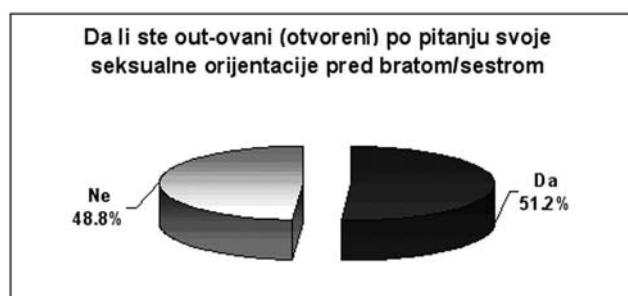

■ Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred jednim/oba roditelja** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTTIQ identitet.**

2.3.4. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred bratom/sestrom i kakve su reakcije

Sličan procenat, 51.2%, ispitanika/ispitanica je po pitanju svoje seksualne orijentacije out-ovano pred pred bratom/sestrom.

26.5% ispitanika/ispitanica je reakcije brata/sestre na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a 25.9% kao negativne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

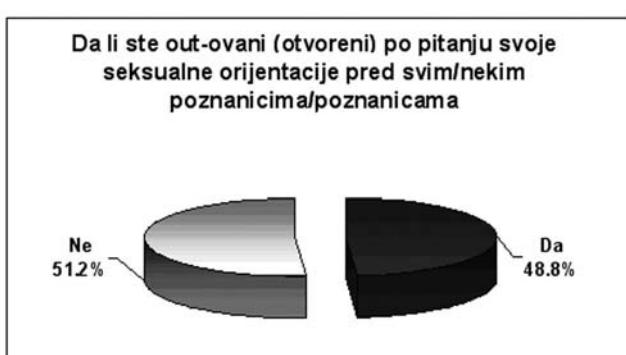

■ Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred bratom/sestrom** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTTIQ identitet.**

■ Ne postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije brata/sestre roditelja na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.**

2.3.5. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim poznanicima/poznanicama i kakve su reakcije

48.8% ispitanika/ispitanica je out-ovana po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim poznanicima/poznanicama.

18.8% ispitanika/ispitanica je reakcije svih/nekih poznanika/poznanica na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a 40% ispitanika/ispitanica kao negativne.

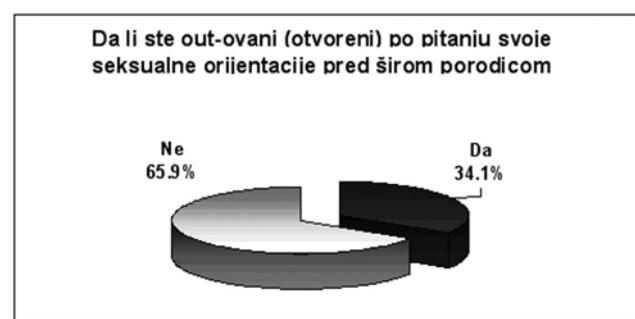
Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

■ Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred svim/nekim poznanicima/poznanicama** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.**

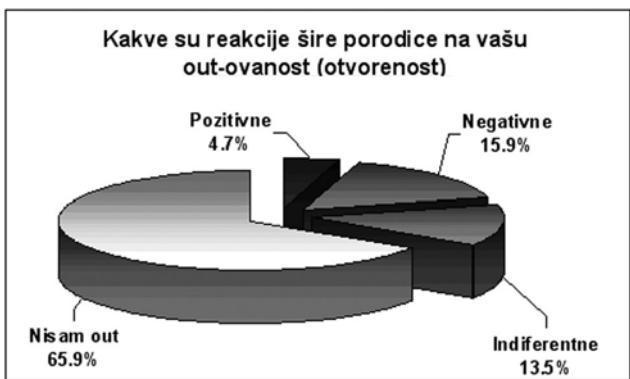
■ Ne postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije svih/nekih poznanika/poznanica na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.**

2.3.6. Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije pred širom porodicom i kakve su reakcije

34.1% ispitanika/ispitanica je po pitanju svoje seksualne orijentacije out-ovano pred pred širom porodicom.

Samo 4.7% ispitanika/ispitanica je reakcije šire porodice na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije procenilo kao pozitivne, a 29.4% kao negativne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orientacije** pred širom porodicom i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTTIQ identitet.
- Ne postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije šire porodice na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol i LGBTTIQ identitet.
- Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije šire porodice na vašu out-ovanost (otvorenost)** i varijable **Seksualna orijentacija**.

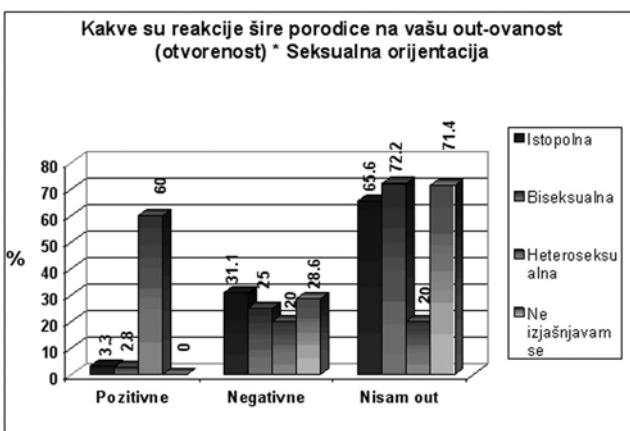
Reakcije šire porodice na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije kao **Pozitivne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorije **Heteroseksualno orijentisane osobe**, a kao **Negativne** značajno češće su procenjivali/e ispitanici/ispitanice iz kategorija **Istoplono orijentisane osobe** i **Ne izjašnjavam se**.

2.3.7. Da li ste na poslu out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orijentacije i kakve su reakcije

23.5% ispitanika/ispitanica je out – ovano na poslu, isto toliko procenata nije, a 53% ne radi .

6.5% ispitanika/ispitanica je reakcije na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orijentacije na poslu procenilo kao pozitivne, a 16% negativne.

2.3.8. Da li ste u školi/na fakultetu out-ovani (otvoreni) po pitanju svoje seksualne orientacije i kakve su reakcije

15.9% ispitanika/ispitanica je out-ovana u školi/na fakultetu, 27% nije, a 57.1% ne ide u školu/na fakultet.

4.1% ispitanika/ispitanica je reakcije na otvoreno ispoljavanje sopstvene seksualne orientacije u školi/na fakultetu procenilo kao pozitivne, a 11.7% kao negativne.

Nalazi ovog odeljka ukazuju na LGBTIQ populaciju i prijatelje/prijateljice kao dve grupe pred kojima je najveći procenat ispitanika/ispitanica, preko 80%, out-ovano, odnosno pred navedenim grupama otvoreno ispoljava svoju seksualnu orientaciju i LGBTIQ identitet.

To se pre svega odnosi na istopolno orijentisane osobe, odnosno osobe koje su se identifikovale kao lezbejke i gej muškarci, oni/e navedene dve grupe vide kao mesta gde otvoreno mogu ispoljavati svoju seksualnu orijentaciju i LGBTIQ identitet, uključujući pozitivnu reakciju grupa. Dok osobe koje se po pitanju seksualne orijentacije ne izjašnjavaju ili se po pitanju identiteta izjašnjavaju kao biseksualne, queer, transrodne, transeksualne, interseksualne i heteroseksualne osobe najčešće pred navedenim dvema grupama ne ispoljavaju otvoreno svoju seksualnu orijentaciju i LGBTIQ identitet, a u slučajevima kada to učine, nailaze na negativne reakcije.

Generalno, reakcije LGBTIQ populacije i prijatelja/prijateljica na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije i identiteta su najčešće pozitivne. Sledeće tri grupe pred kojima je oko polovine ispitanika/ispitanica, LGBTIQ populacije out-ovano, odnosno pred kojima otvoreno ispoljava svoju seksualnu orijentaciju, jesu roditelji, braća/setre i poznanici/poznanice.

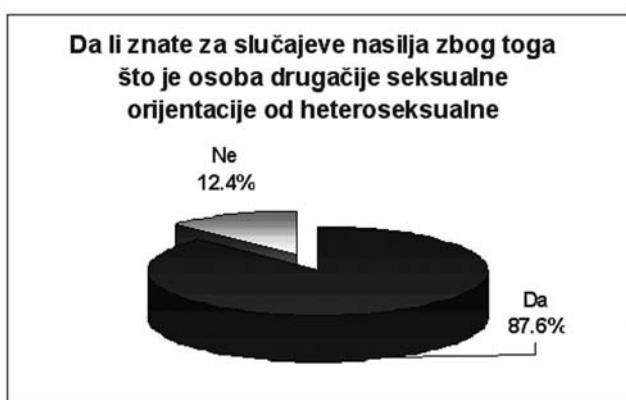
Karakteristično je to da otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije i identiteta ovim grupama i njihove reakcije ne zavise od **Mesta stanovanja po regionima, Godina, Nivoa obrazovanja, Socijalog statusa, Pola, Seksualne orientacije i LGBTIQ identiteta** ispitanika/ispitanica i da su ispitanici/ispitanice najveći procenat pozitivnih reakcija doživeli od braće/sestara, a najmanji od roditelja.

Pred širom porodicom seksualnu orijentaciju i identitet ispoljava oko 35% ispitanika/ispitanica, na poslu polovina zaposlenih ispitanika/ispitanica, a u školi/na fakultetu jedna trećina onih koji idu u školu/na fakultet. Broj pozitivnih reakcija na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentaciju i identiteta u ovim grupama je ispod 5%, a članovi/članice šire porodice pozitivno reaguju samo na svoje heteroseksualno orijentisane rođake.

2.4. karakteristike nasilja

2.4.1. Da li znate za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne

Gotovo 90% ispitanika/ispitanica zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

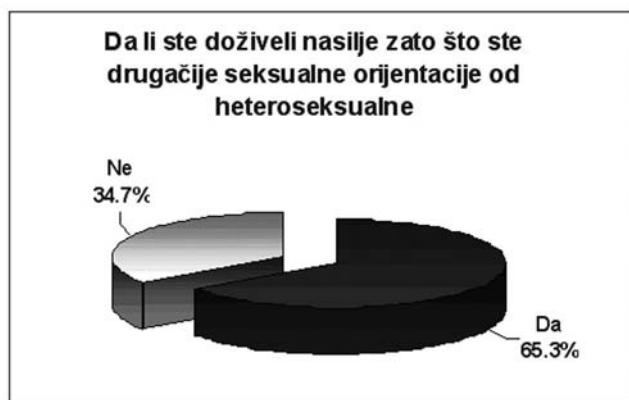
- Ne postoji povezanost između varijable **Da li znate za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne** i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.

- Postoji povezanost između varijable **Da li znate za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne** i varijable **Da li ste doživeli nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne**.

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, njih preko 70%, zna za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, zato što je i sam/a doživeo/la nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

2.4.2. Da li ste doživeli nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne

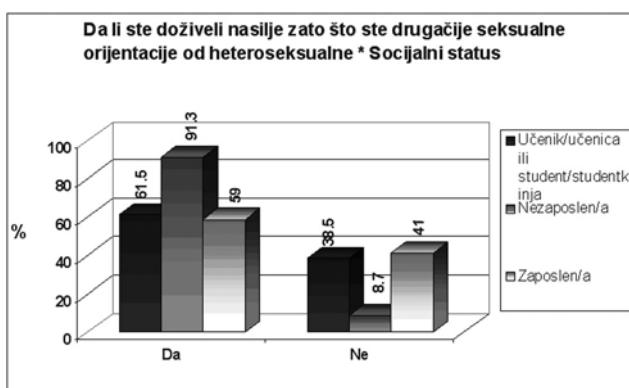
Dve trećine ispitanika/ispitanica je doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste doživeli nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne** i varijabli Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.

- Postoji povezanost između varijable **Da li ste doživeli nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne** i varijable **Socijalni status**.

Zbog toga što su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne značajno češće su nasilje doživljavale osobe koje su nezaposlene.

2.4.3. Vrsta nasilja koju ste doživeli

Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su emocionalno nasilje (izbegavanje, ismejavanje, stereotipiziranje, osuđivanje, provociranje, odbacivanje, obezvređivanje, ignorisanje, negiranje postojanja seksualne orijentacije drugačije od heteroseksualne, pretnje, zastrašivanje, ucenjivanje, svakodnevno bombardovanje negativnim stereotipima homoseksualnosti od strane medija, prijatelja, religije, porodice...).

Emocionalno nasilje, kao jedini oblik nasilja, doživelo je 32.5% ispitanika/ispitanica, 24.1% ispitanika/ispitanica je uz opisanu vrstu nasilja doživelo i fizičko nasilje i egzistencijalnu ugroženost (potpuno nedostojanje podrške i odbacivanje od strane porodice, uskraćivanje materijalnih sredstava, izbacivanja iz kuće, pretnje ubistvom, gubitak posla...), dakle, sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem (guranje, šamaranje, udaranje, šutiranje, premlaćivanje...) kao dominantnim.

Dok je sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem (silovanje, pokušaj silovanja, navođenje na prostituciju, trafficking, iskorišćavanje seksualnosti u pornografske svrhe, seksualno uznemiravanje koje uključuje fizički dodir, seksualno uznemiravanje koje ne uključuje fizički dodir, egzibicionizam, voajerizam...) kao dominantnim, doživelo 8.8% ispitanika/ispitanica.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Vrsta nasilja** koju ste doživeli i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Socijalni status, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet**.

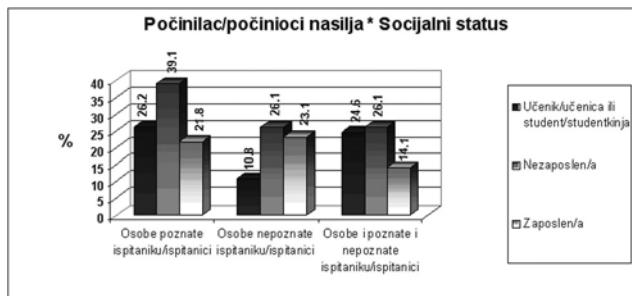
2.4.4. Počinilac/počinoci nasilja

Najveći procenat ispitanika/ispitanica 25.9%, je nasilje doživeo/doživila od osoba koje su im poznate, od osoba koje su i poznate i nepoznate ispitanicima/ispitanicama nasilje je doživelo 20% ispitanika/ispitanica, dok je od nepoznatih osoba nasilje doživelo 19.4% ispitanika/ispitanica.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Počinilac/počinoci nasilja** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet**.
- Postoji povezanost između varijable **Počinilac/počinoci nasilja** i varijable **Socijalni status**.

Osobe koje su nezaposlene, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje značajno češće su nasilje doživaljavale od njima poznatih osoba, dok su, takođe, nezaposleni/e, a koji jesu učenici/učenice ili studenti/studentkinje nasilje značajno ređe doživaljali/e od njima nepoznatih osoba.

2.4.5. Mesto gde se nasilje dogodilo / događalo

Gotovo jednak procenat ispitnika/ispitnica nasilje je doživeo/la u javnom prostoru (zatvoren javni prostor - posao, fakultet, škola, kafić... i/ili na ulici/otvorenom prostoru) i, kako u javnom, tako i u privatnom prostoru (stan u kome žive i/ili zatvoren privatni prostor - stan prijatelja, poznanika...), po 30%. U privatnom prostoru nasilje je doživeo/la 8.2% ispitnika/ispitnica.

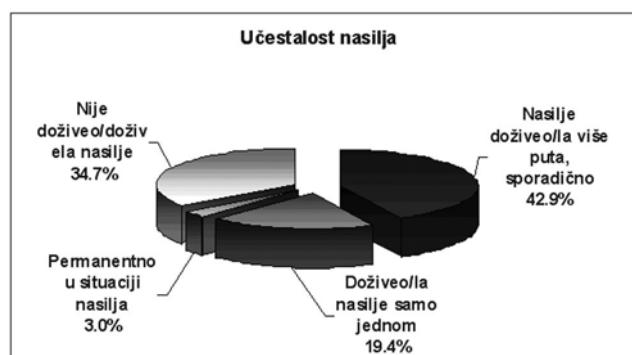
Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Mesto gde se nasilje dogodilo/događalo** i varijabli **Mesto**

stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija i LGBTIQ identitet.

2.4.6. Učestalost i trajanje nasilja

42.9% ispitnika/ispitnica je nasilje doživilo više puta, sporadično, 19.4% ispitnika/ispitnica je nasilje doživilo samo jednom, dok je 3% permanentno u situaciji nasilja, u proseku tri godine i to stanje permanentnog trpljenja nasilja još uvek traje.

Kod ispitnika/ispitnica koji/e su nasilje doživeli/e više puta, sporadično i onih koji/e su permanentno u situaciji nasilja događalo se da: istu vrstu nasilja izvrši/e različiti počinioci/i 19.4%, različite vrste nasilja izvrši/e različiti počinioci/i 16.5%, istu vrstu nasilja izvrši/e isti počinioci/i 7.6% i različite vrste nasilja izvrši/e isti počinioci/i 2.4%.

Od broja ispitnika/ispitnica koji/e su doživeli/e nasilje, 60% je nasilje doživeo/la u toku 2004. i 2005. godine.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Učestalost nasilja** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima**, **Godine**, **Nivo obrazovanja**, **Socijalni status**, **Pol**, **Seksualna orijentacija** i **LGBTIQ identitet**.

2.4.7. Ponašanje ispitanika/ispitanica u situaciji nasilja

Najveći procenat ispitanika/ispitanica 21.5% je pokušao/la da smiri situaciju, 19.7% je uzvratio/la verbalnim napadom na počinioca/počinioce, 8.8% pobegao/la iz situacije/a, 7.1% je ignorisao/la da mu/joj se situacija/e nasilja dešava/ju, 5.3% ispitanika/ispitanica je uzvratio/la fizičkim napadom i, najmanji procenat ispitanika/ca, 3%, je pozvao/la policiju.

2.4.8. Osećanja ispitanika/ispitanica nakon doživljenog nasilja

Kako je ispitanicama/ispitanicama bio ponuđen niz od minimum 13 emocija uz mogućnost zaokruživanja više odgovora, tako je dobijeno 25 različitih grupa osećanja, a u analizi se mogu izdvojiti one najfrekventnije - strah, bes, poniženje, gađenje, tuga, bol, nezadovoljstvo, nemoć 8.2%, bes, tuga, bol, iznenađenje, nezadovoljstvo 7.6%, strah, bes, tuga, bol, nezadovoljstvo, nemoć, strepnja 5.9%, strah, stid, krivica, bes, poniženje, bol, nemoć 4.1%

Nalazi odeljka govore da gotovo 90% ispitanika/ispitanica zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne, dok je dve trećine ispitanika/ispitanica doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Najveći procenat ispitanika/ispitanica, njih preko 70%, zna za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, zato što je i sam/a doživeo/la nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su emocionalno nasilje. Emocionalno nasilje, kao jedini oblik nasilja, doživelo je 32.5% ispitanika/ispitanica, 24.1% ispitanika/ispitanica je doživelo sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem kao dominantnim, dok je sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem kao dominantnim, doživelo 8.8% ispitanika/ispitanica.

Malo češće, ispitanici/ispitanice su nasilje doživeli/e od osoba koje su im poznate 25.9%, u odnosu na procenat ispitanika/ca koji/e su nasilje je doživeli/e od osoba koje su im i poznate i nepoznate 20% i od njima nepoznatih osoba 19.4%.

Gotovo jednak procenat ispitanika/ispitanica nasilje je doživeo/la u javnom prostoru i, kako u javnom, tako i u privatnom prostoru, po 30%, dok je u privatnom prostoru nasilje doživelo 8.2% ispitanika/ispitanica.

Najveći procenat, 42.9%, ispitanika/ispitanica je nasilje doživelo više puta, sporadično, a od broja ispitanika/ispitanica koji/e su doživeli/e nasilje, najveći procenat, 60%, je nasilje doživeo/la u toku 2004. i 2005. godine.

U situacijama doživaljavanja nasilja, najveći procenat ispitanika/ispitanica, 21.5%, je pokušao/la da smiri situaciju, a samo 3% ispitanika/ispitanica je pozvao/la policiju, a najčešće su osećali/e bes, bol, strah, nezadovoljstvo i nemoć.

Dakle, nasilje nad LGBTTIQ osobama u Srbiji je fenomen koji sve strukture većinske, heteroseksualne zajednice vrše aktivno, sveprisutan je i jako usmeren ka negiranju postojanja LGBTTIQ egzistencije. Uglavnom ne zavisi od mesta stanovanja, godina, nivoa obrazovanja, pola, seksualne orijentacije i LGBTTIQ identiteta ispitanika/ispitanica, dok ga određeni vid socijalnog statusa koji sobom nosi nezaposlenost može učiniti još verovatnijim.

2.5. reakcije bliskih osoba

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e sa prijateljima/prijateljicama 51.8%.

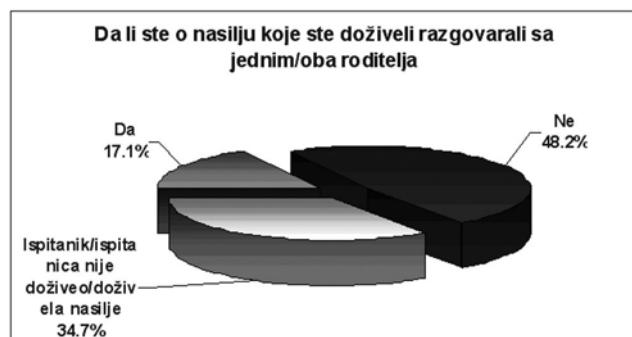

Od tega je pozitivnih reakcija (uglavnom je reč o saosećanju) prijatelja/prijateljica bilo u 40.6% slučajeva, negativnih (indiferentnost i okrivljavanje ispitanika/ispitanice za doživljeno nasilje) u 7.7% slučajeva, a prijatelji/prijateljice su ispitanike/ispitanice uputili/e da nasilje prijave nadležnim organima u 3.5% slučajeva.

Potom imamo tri grupe, sa kojima su ispitanici/ispitanice, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e - brat/sestra 18.8%, partner/partnerka 18.2% i jedan/oba roditelja 17.1%.

Ispitanici/ispitanice su najčešće nailazili na pozitivne reakcije kod svojih partnera/partnerki 15.3%, a najčešće na negativne kod brata/sestre 8.2% i jednog/oba roditelja 7.3%.

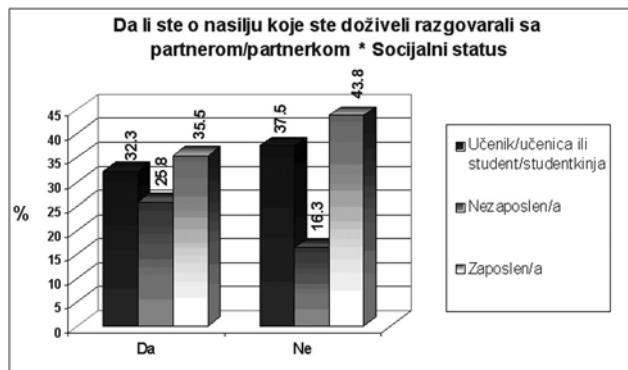
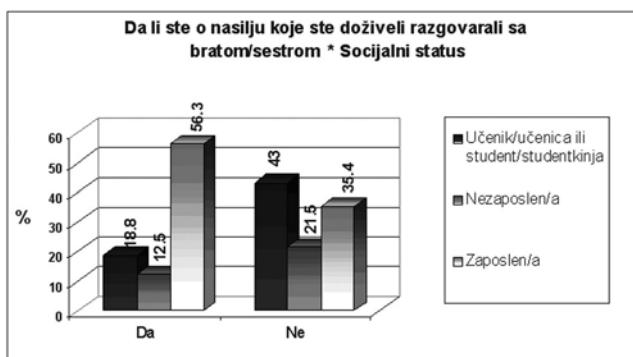

Jedan/oba roditelja su ispitanike/ispitanice uputili/e da nasilje prijave nadležnim organima u 1.8% slučajeva, partner/partnerka u 1.2%, dok brat/sestra nisu imali takvih reakcija.

Dalja obrada podataka pokazala je sledeće:

- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste sa jednim/oba roditelja razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija, LGBTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinioci nasilja**.
- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste sa bratom/sestrom razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orijentacija, LGBTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinioci nasilja**.

- Postoji povezanost između varijable **Da li ste sa bratom/sestrom razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijable **Socijalni status**.

Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, bilo da su učenici/učenice ili studenti/studentkinje, bilo da su okončali školovanje, značajno ređe su sa bratom/sestrom razgovarali o nasilju koje su doživeli.

- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste sa prijateljima/prijateljkama razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orientacija, LGBTTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli** i **Počinilac/počinioci nasilja**.

- Ne postoji povezanost između varijable **Da li ste sa partnerom/partnerkom razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orientacija, LGBTTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli** i **Počinilac/počinioci nasilja**.

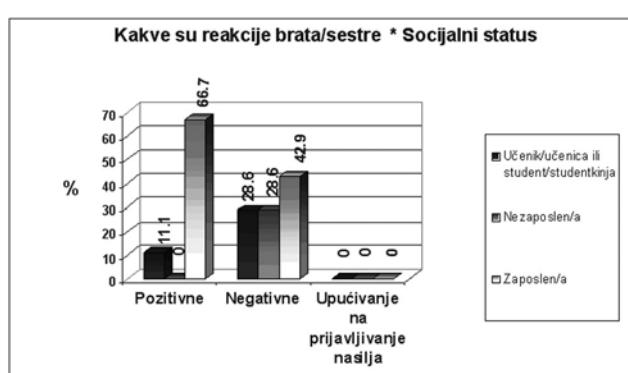
- Postoji povezanost između varijable **Da li ste sa partnerom/partnerkom razgovarali o nasilju koje ste doživeli** i varijable **Socijalni status**.

Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje značajno ređe su razgovarali sa partnerom/partnerkom razgovarali o nasilju koje ste doživeli.

- Ne postoji povezanost između **Kakve su reakcije jednog/oba roditelja** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orientacija, LGBTTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli** i **Počinilac/počinioci nasilja**.

- Ne postoji povezanost između **Kakve su reakcije brata/sestre** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orientacija, LGBTTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli** i **Počinilac/počinioci nasilja**.

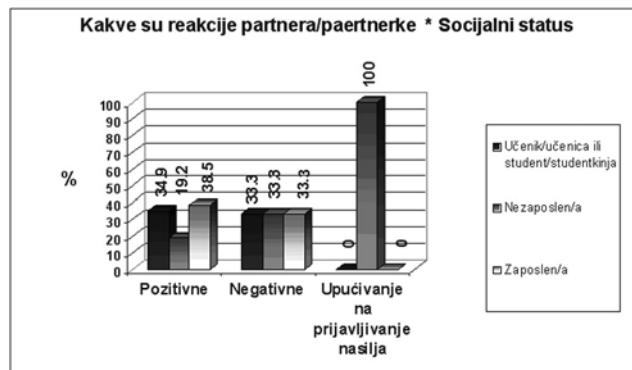
- Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije brata/sestre** i varijable **Socijalni status**.

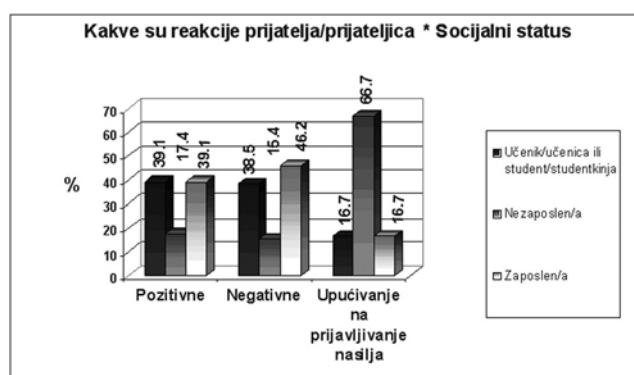
Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje su značajno ređe nailazili na pozitivne reakcije, odnosno niti jednom nisu naišli na pozitivnu reakciju brata/sestre.

■ Ne postoji povezanost između **Kakve su reakcije prijatelja/prijateljica** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orientacija, LGBTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinioci nasilja**.

■ Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije prijatelja/prijateljica** i varijable **Socijalni status**.

Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje su značajno ređe nailazili na pozitivne reakcije. Zanimljivo je primetiti da su jedino navedenu kategoriju ispitanika/ispitanica partner/partnerka upućivali da nasilje koje su doživeli prijave.

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e sa prijateljima/prijateljicama, koji/e su, najčešće pozitivno reagovali/e (uglavnom je reč o saosećanju), ipak je gotovo zanemarljiv procenat prijatelja/prijateljica uputili/e da nasilje prijave nadležnim organima.

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome, ali u daleko manjem procentu, nego sa prijateljima/prijateljicama, razgovarali/e i sa bratom/sestrom, partnerom/ partnerkom i jednim/oba roditelja. Ispitanici/ispitanice su najčešće nailazili na pozitivne reakcije kod svojih partnera/partnerki, a najčešće na negativne kod brata/sestre i jednog/oba roditelja.

Ponovo je gotovo zanemarljiv procenat osoba iz navedenih kategorija uputilio ispitanike/ispitanice da nasilje prijave nadležnim organima.

Za odlučivanje ispitanika/ispitanica na razgovor o doživljenom nasilju sa prijateljima/prijateljicama i jednim/oba roditelja nisu uticali **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orientacija, LGBTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinioci nasilja**.

Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje, su značajno ređe nailazili na pozitivne reakcije. Zanimljivo je primetiti da su navedenu kategoriju ispitanika/ispitanica prijatelji/prijateljice značajno češće upućivali da nasilje koje su doživeli prijave.

■ Ne postoji povezanost između **Kakve su reakcije partnera/partnerke** i varijabli **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Pol, Seksualna orientacija, LGBTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinioci nasilja**.

■ Postoji povezanost između varijable **Kakve su reakcije partnera/partnerke** i varijable **Socijalni status**.

Za odlučivanje na razgovor o doživljenom nasilju sa bratom/sestrom i partnerom/ partnerkom, takođe nije uticalo ništa od navedenog, izuzev socijalnog statusa ispitanika/ispitanica - ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje značajno ređe su razgovarali sa bratom/sestrom i partnerom/ partnerkom razgovarali o nasilju koje ste doživeli.

Na reakcije jednog/oba roditelja na poveravanje vezano za doživljeno nasilje nisu uticali **Mesto stanovanja po regionima, Godine, Nivo obrazovanja, Socijalni status, Pol, Seksualna orijentacija, LGBTTIQ identitet, Vrsta nasilja koju ste doživeli i Počinilac/počinoci nasilja.**

Na reakcije brata/sestre, prijatelja/prijateljica i partnera/partnerke na poveravanje vezano za doživljeno nasilje, takođe nije uticalo ništa od navedenog, izuzev socijalnog statusa ispitanika/ispitanica.

Ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje su značajno ređe nailazili na pozitivne reakcije brata/sestre, prijatelja/prijateljica i partnera/partnerke.

2.6. obraćanje ispitanika / ispitanica institucijama i reakcije institucija

Ispitanici/ispitanice su se, nakon doživljenog nasilja, izuzetno retko obraćali institucijama.

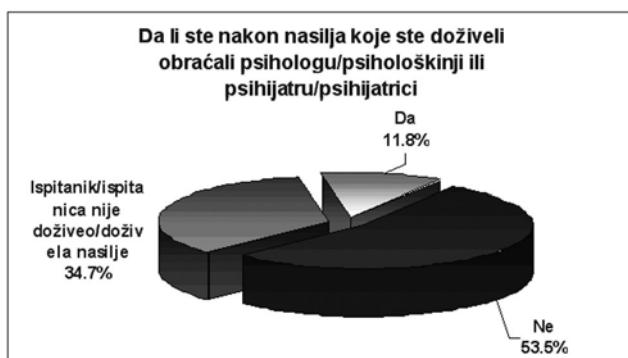

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 13.5%, se obratio LGBT organizacijama.

Od toga je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 7.6% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da LGBT organizacija nije nadležna i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 2.4% slučajeva, a LGBT organizacije su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca u 3.5% slučajeva.

Nešto manji procenat ispitanika/ispitanica 11.8% se obratio psihologu/psihološkinji ili psihijatru/psihijatrici.

Od tога je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 5.3% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da psiholog/psihološkinja ili psihijatar/psihijatrica nisu nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 4.2% slučajeva, a psiholog/psihološkinja ili psihijatar/psihijatrica su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca u 0.6% slučajeva.

psihijatar/psihijatrica nisu nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 4.1% slučajeva, a psiholog/psihološkinja ili psihijatar/psihijatrica su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca u 2.4% slučajeva.

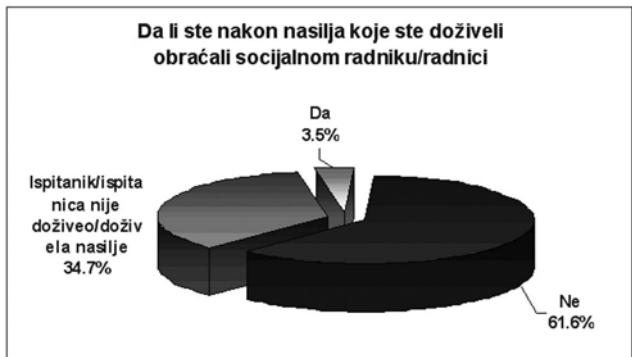
Još manji procenat ispitanika/ispitanica, 7.6% se obratio lekaru/lekarki (57.6% nije, a 34.7% nije doživelo nasilje).

Od tога je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 2.9% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da lekar/lekarka nije nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 4.2% slučajeva, a lekar/lekarka su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca u 0.6% slučajeva.

Najmanji procenat ispitanika/ispitanica 3.4% se obratio socijalnom radniku/radnici.

Od tога je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 0.6% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da socijalni radnik/radnica nije nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 1.8% slučajeva, a socijalni radnik/radnica su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca u 1.2% slučajeva.

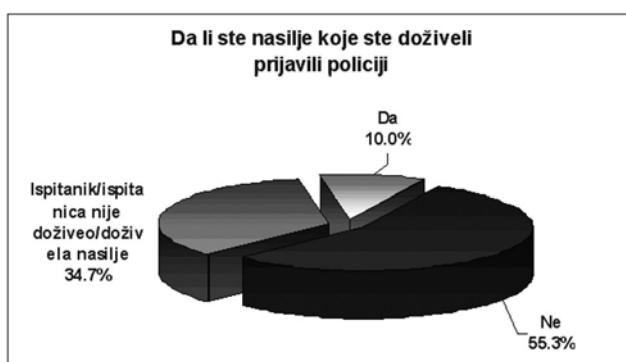
Slika koju imamo, na osnovu rezultata istraživanja, je da LGBTTIQ osobe, nakon doživljenog nasilja, gotovo da nisu imale kontakata sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTTIQ osobama, često ostaje nevidljivo.

Kako možemo da vidimo, sudeći po reakcijama institucija, odnosno zaposlenih u njima, načinjeno je jako malo koraka ka upućivanju ispitanika/ispitanica da podnesu krivičnu prijavu protiv počinjoca/počinilaca, odnosno, ka obelodanjivanju i sankcionisanju nasilja nad LGBTTIQ osobama.

2.7. prijavljivanje nasilja

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, takođe izuzetno retko, prijavljivali nasilje.

Samо 10% ispitanika/ispitanica je nasilje koje je doživelo prijavilo policiji.

Negativnih reakcija policije na prijavljivanje nasilja nad osobama drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne bilo je u 2.4% slučajeva.

Još manji broj ispitanika/ispitanica, 2.9%, je nasilje koje je doživelo prijavilo tužilaštvo.

Negativnih reakcija tužilaštva na prijavljivanje nasilja nad osobama drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne bilo je u 0.6% slučajeva.

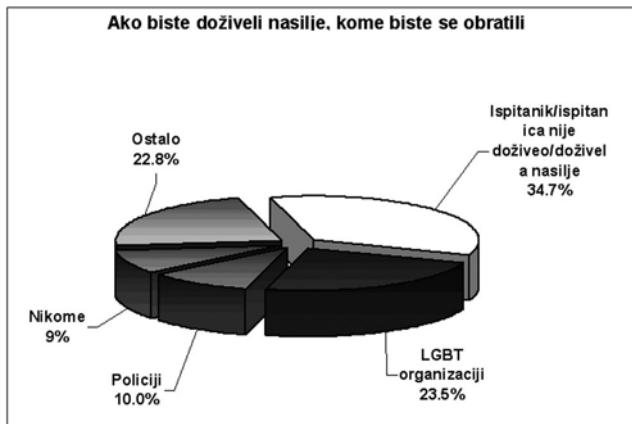
U 4.8% slučajeva ispitanici/ispitanice ne znaju kako je nadležni organ klasifikovao nasilje, u po 1.2% slučajeva nasilje je klasifikovano kao remećenje javnog reda i mira, uz nemiravanje i pljačka, a u po 0.6% slučajeva kao šala od strane počinjoca, pretnja i diskriminacija.

Ispitanicima/ispitanicama koji/e su doživeli/e prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvu, od podrške nadležnih organa, najviše je nedostajala adekvatna akcija i više znanja o LGBTIQ pitanjima.

Uvid u to zašto je toliko mali procenat ispitanika/ispitanica prijavilo nasilje nadležnim organima – policiji i/ili tužilaštvu, može nam dati analiza pitanja **Ukoliko niste prijavili nasilje koje ste doživeli, zašto to niste učinili**, na koje je bilo ponuđeno osam odgovora uz mogućnost zaokruživanja više odgovora. Tako je dobijeno 14 različitih odgovora, od kojih su najfrekventniji – nemam poverenja u nadležne organe 12.4% i nemam poverenja u nadležne organe i strah me je da prijam nasilje koje sam doživeo/doživila 8.2%.

Možda još precizniju sliku (ne)poverenja LGBTIQ osoba u policiju i tužilaštvo daje analiza pitanja **Ako biste doživeli nasilje, kome biste se obratili** na koje je bilo ponuđeno minimum deset odgovora uz mogućnost zaokruživanja više odgovora. Tako je dobijeno 23 različitih odgovora, od kojih su najfrekventniji – LGBT organizaciji 23.5%, policiji 10% i nikome 9%.

Da li su policija i tužilaštvo radili svoj posao – istraga i krivično gonjenje počinilaca nasilja nad LGBTTIQ osobama i kako su ga radili?

Samo 10% ispitanika/ispitanica je nasilje koje je doživilo prijavilo policiji i/ili tužilaštvu, 55.3% nije.

Od onih ispitanika/ispitanica koji/e su prijavili/e nasilje, gotovo jedna trećina je doživila diskriminaciju od strane policije i tužilaštva, preostale dve trećine tako malog procenta ispitanika/ispitanica koji/e su nasilje koje su doživeli/e i prijavili/e policiji i/ili tužilaštvu, shvatili/e su da zakon ne predviđa adekvatne mere protiv nasilja nad LGBTTIQ osobama, podsetimo da su nadležni organi klasifikovali nasilje nasilja nad LGBTTIQ osobama ili kao remećenje javnog reda i mira, ili kao uznemiravanje, ili kao pljačku, ili kao šalu od strane počinioca, itd.

Oni/e ispitanici/ispitanice koji nisu prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvu, to nisu učinli/e, najčešće zato što nemaju poverenja u nadležne organe.

3. zaključak

3.1. Rezime

Ukupno 170 ispitanika/ispitanica je učestvovalo u istraživanju, a najviše njih, 83.6%, iz gradova u kojima postoje LGBT organizacije, Beograda, Novog Sada, Niša i Kragujevca. Preko 90% ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice uzrasne dobi od 19 do 39 godina. Jednu trećinu ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice sa višim i visokim obrazovanjem, a preostali deo uzorka, po jednu četvrtinu, sačinjavaju ispitanici/ispitanice sa srednjoškolskim obrazovanjem i oni/e koji/e trenutno uče/studiraju. U ispitanom uzorku gotovo jednak procenat nezaposlenih 52% i zaposlenih 46% ispitanika/ispitanica. Uzorak čini nešto više muškaraca 55.8%, nego žena 41.8% i mali procenat interseksualnih i transrodnih osoba.

Gotovo tri četvrtine ispitanika/ispitanica koji/e jesu uzeli/e učešće u istraživanju je istopolne seksualne orientacije. Najveći procenat ispitanika/ispitanica, vezano za LGBTIQ identitet, su gej muškarci 38.8%, lezbejke 29.4% i biseksualne osobe 19.4%. Preko 80% ispitanika/ispitanica nema (uglavnom ili potpuno) poteškoća sa prihvatanjem sopstvene seksualne orientacije, najčešće su to istopolno orijentisane osobe. Poteškoće u prihvatanju seksualne orientacije povezane su sa neintegrисаноšću u LGBTIQ zajednicu koju su LGBT organizacije svojim radom stvorile u mestima u kojima postoje, godinama starosti iznad 30, zaposlenošću i kolebanjem u razvoju i prihvatanju seksualne orientacije i LGBTIQ identiteta, kome doprinose, kako individualni razvoj tog dela ličnosti, tako i individualno doživaljavanje društvenog neprihvatanja i osuđivanja istopolne seksualne orijentacije i LGBTIQ identiteta.

LGBTIQ populacija i prijatelji/prijateljice su dve grupe pred kojima najveći procenat ispitanika/ispitanica, preko 80%, otvoreno ispoljava svoju seksualnu orijentaciju i LGBTIQ identitet. To se pre svega odnosi na istopolno orijentisane osobe. Generalno, reakcije LGBTIQ populacije i prijatelja/prijateljica na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije i identite-

ta su njačešće pozitivne. Sledeće tri grupe pred kojima je oko polovine ispitanika/ispitanica otvoreno ispoljava svoju seksualnu orijentaciju, jesu roditelji, braća/setre i poznanici/poznanice. Karakteristično je to da otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije i identiteta ovim grupama i njihove reakcije ne zavise od Mesta stanovanja po regionima, Godina, Nivoa obrazovanja, Socijalog statusa, Pola, Seksualne orijentacije i LGBTIQ identiteti ispitanika/ispitanica i da su ispitanici/ispitanice najveći procenat pozitivnih reakcija doživeli od braće/sestara, a najmanji od roditelja. Pred širom porodicom seksualnu orijentaciju i identitet ispoljava oko 35% ispitanika/ispitanica, na poslu polovina zaposlenih ispitanika/ispitanica, a u školi/na fakultetu jedna trećina onih koji idu u školu/na fakultet. Broj pozitivnih reakcija na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije i identiteta u ovim grupama je ispod 5%.

Gotovo 90% ispitanika/ispitanica zna za slučajeve nasilja zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, a najveći procenat njih, preko 70%, to zna zato što je i sam/a doživeo/la nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su emocionalno nasilje i to kao jedini oblik nasilja doživelo ga je 32.5% ispitanika/ispitanica, 24.1% ispitanika/ispitanica je doživelo sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem kao dominantnim, dok je sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem kao dominantnim, doživelo 8.8% ispitanika/ispitanica. Najčešće, ispitanici/ispitanice su nasilje doživeli/e od osoba koje su im poznate 25.9%, a gotovo jednak procenat ispitanika/ispitanica nasilje je doživeo/la u javnom prostoru i, kako u javnom, tako i u privatnom prostoru, po 30%, najveći procenat, 42.9%, ispitanika/ispitanica je nasilje doživelo više puta, sporađično. U situaciji/situacijama doživaljavanja nasilja, najveći procenat ispitanika/ispitanica, 21.5%, je pokušao/la da smiri situaciju, a samo 3% ispitanika/ispitanica je pozvao/la policiju, a najčešće su osećali/e bes, bol, strah, nezadovoljstvo i nemoć. Dakle, nasilje nad LGBTIQ osobama u Srbiji je

fenomen koji je sveprisutan i jako usmeren ka negiranju postojanja LGBTTIQ egzistencije, uglavnom ne zavisi od mesta stanovanja, godina, nivoa obrazovanja, pola, seksualne orijentacije i LGBTTIQ identiteta ispitanika/ispitanica, dok ga određeni vid socijalnog statusa koji sobom nosi nezaposlenost može učiniti još verovatnijim.

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e sa prijateljima/prijateljicama, reakcije su najčešće bile pozitivne (uglavnom je reč o saosećanju). Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome, znatno ređe, razgovarali/e sa bratom/sestrom, partnerom/partnerkom i jednim/oba roditelja. Ispitanici/ispitanice su najčešće nailazili na pozitivne reakcije kod svojih partnera/partnerki, a najčešće na negativne kod brata/sestre i jednog/oba roditelja. Za odlučivanje na razgovor o doživljenom nasilju sa bratom/sestrom i partnerom/partnerkom, uticao je socijalni status ispitanika/ispitanica - ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje značajno ređe su razgovarali sa bratom/sestrom i partnerom/partnerkom o nasilju koje ste doživeli. Na reakcije brata/sestre, prijatelja/prijateljica i partnera/partnerke na poveravanje vezano za doživljeno nasilje, takođe je uticao socijalni status ispitanika/ispitanica - ispitanici/ispitanice iz kategorije nezaposlenih, a koji/e nisu učenici/učenice ili studenti/studentkinje su značajno ređe nailazili na pozitivne reakcije brata/sestre, prijatelja/prijateljica i partnera/partnerke. Zanemarljiv procenat osoba iz navedenih grupa uputilo ispitanike/ispitanice da nasilje prijave nadležnim organima.

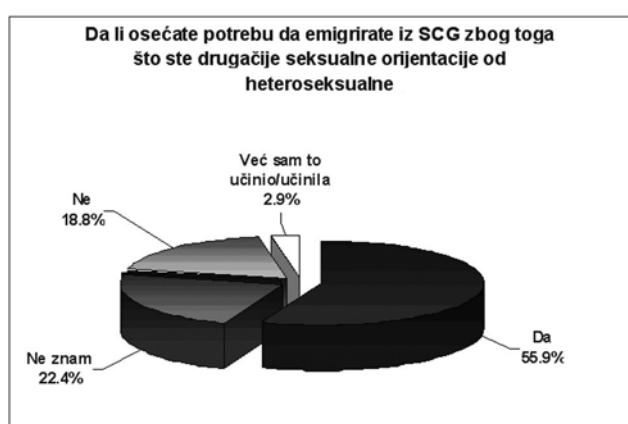
Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 13.5%, se, nakon doživljenog nasilja, obratio LGBT organizacijama i gotovo da nisu imali/e kontakata sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTTIQ osobama, često ostaje nevidljivo. A kako možemo da vidimo, sudeći po reakcijama institucija, odnosno zaposlenih u njima, načinjeno je jako malo koraka ka upućivanju ispitanika/ispitanica da podnesu

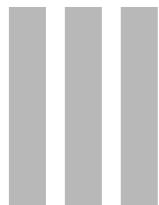
krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca, odnosno, ka obelodanjivanju i sankcionisanju nasilja nad LGBTTIQ osobama.

Samo 10% ispitanika/ispitanica je nasilje koje je doživelo prijavilo policiji i/ili tužilaštvu. Od onih ispitanika/ispitanica koji/e su prijavili/e nasilje, gotovo jedna trećina je doživela diskriminaciju od strane policije i tužilaštva, preostale dve trećine tako malog procenta ispitanika/ispitanica koji/e su nasilje koje su doživeli/e i prijavili/e policiji i/ili tužilaštvu, shvatili/e su da zakon ne predviđa adekvatne mere protiv nasilja nad LGBTTIQ osobama. Podsetimo da su nadležni organi klasifikovali nasilje nad LGBTTIQ osobama ili kao remećenje javnog reda i mira, ili kao uznemiravanje, ili kao pljačku, ili kao šalu od strane počinioca, itd. Oni/e ispitanici/ispitanice koji nisu prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvu, to nisu učinili/e, najčešće zato što nemaju poverenja u nadležne organe.

3.2. Umesto zaključka

Na pitanje **Da li osećate potrebu da emigrirate iz SCG zbog toga što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne** samo 18.8% ispitanika/ispitanica je odgovorilo **ne**, njih 55.9% je odgovorilo **da**, 2.9% je to već učinilo, a 22.4% ispitanika je odgovorilo ne znam.

KOMENTARI EKSPERTKINJA NA NALAZE ISTRAŽIVANJA

Dušica Popadić

Incest trauma centar, Beograd

Saveznice i saveznici u zagovaranju ljudskih prava na seksualno opredeljenje i život bez nasilja

Uvod

Istraživanje "Nasilje nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji" izvedeno od strane Labrisa – Grupe za lezbejska ljudska prava iz Beograda u saradnji sa srodnim organizacijama, NLO (Novosadskom lezbejskom organizacijom) iz Novog Sada i Lambdom iz Niša, u 2005. godini predstavlja važan pionirski napor u rasvetljavanju društvene homofobije koja u brojnim situacijama rezultuje emocijonalnim, fizičkim i seksualnim nasiljem za osobe čije je seksualna orientacija različita od većinske. Rezultati su značajni utoliko što pružaju pregršt informacija o psihološkom aspektu rada na ljudskom pravu na seksualno opredeljenje i ljudskom pravu na život bez nasilja. Oni ukazuju na potrebe i zadatke svake pojedine ciljne grupe neophodne u sistemu podrške i borbe za jednak prava seksualno različitih osoba. Prateći činioce navedene u istraživanju, potrebe i zadaci su u ovom komentaru dati u vidu preporuka za državne institucije, LGBTTIQ organizacije, LGBTTIQ osobe, članove porodica LGBTTIQ osoba i njihove prijateljice i prijatelje.

Pionirski rad je veoma značajan i u sagledavanju koliko je teško "raspolagati" reprezentativnim uzorkom za istraživačke svrhe čime su i rezultati odmah direktno određeni, limitirani. Metodološki, ovo istraživanje takođe predstavlja proces učenja. Od velike važnosti je imenovati kategorije počinilaca nasilja što je upravo jedna od preporuka za budućnost.

Za državne institucije

1. **Prestati** sa tretmanom različitih seksualnosti (od heteroseksualne) kao da su bolest, poremećaj i sl. LGBTTIQ egzistencija je normalna i o tome **izdati javna "strukovna" saopštenja** **čime se preuzima odgovornost** i u edukaciji javnosti.
2. **Otvoreno i afirmativno govoriti** o različitim seksualnostima. Negovorenje je jedan od osnovnih metoda pritiska, isključenja, očuvanje "nevidljivosti" - kontrole i demonstracije moći.
3. Intenzivirati proces samoedukacije i edukacije **o konceptu ljudskih prava**.
4. **Otvoreno govoriti** o različitostima, organizovati proces učenja za stručnu i opštu javnost o dinamici većinskih i marginalizovanih grupa, društvenoj opresiji i ranjivosti seksualno različitih u korpusu drugih marginalizovanih.
5. **Uvesti** temu seksualnih različitosti u nastavni plan za osnovne škole.
6. U kontinuitetu **afirmisati** pozitivne role uloge-modele LGBTTIQ egzistencije.
7. Izložiti zakonsku regulativu **u interesu** seksualno različitih osoba.
8. **Pružiti** svu potrebnu pomoć iz svog domena nadležne ustanove LGBTTIQ osobama po preživljenom nasilju i diskriminaciji.

9. **Sankcionisati nepružanje pomoći** od strane zaposlenih u državnim institucijama LGBTTIQ osobama po preživljenom nasilju i diskriminaciji.

10. **Sankcionisati svaku torturu, nasilje i diskriminaciju od strane zaposlenih u državnim ustanovama** izvršenih prema LGBTTIQ osobama po ma kom osnovu.

Za LGBTTIQ organizacije

1. Zadatak je aktivistkinja i aktivista da non-stop objašnjavaju pojmove: **lezbejka, gay muškarac, biseksualna, transrodna, transseksualna, interseksualna i queer osoba. Objasnite pojmove seksualne orientacije i seksualnog identiteta.** Ova razjašnjenja moraju doći od samih organizacija kroz različite kampanje i edukativne programe, s obzirom na to da je iskustvo da opšta javnost s njima nije upoznata. često, i unutar LGBTTIQ zajednice, postoji neobaveštenost i ne razumevanje ovih pojmljiva. Predviđeni efekat ovakvih razjašnjenja se sastoji kako u pružanju mogućnosti osobama različitih seksualnosti da se identifikuju, tako i redukciji stigme. Ovo stoga što iako očekujemo da unutar marginalizovanih zajednica postoji visok stepen uvažavanja svake različite osobe, to nije slučaj. Kao i u većinskoj, heteroseksualnoj zajednici, patrijarhalni vrednosni sistem se prenosi i ovde, i svako "različit(iji)" biva najpre odbačen. Preuzimanjem odgovornosti da se neki od ovih pojmljiva demistifikuju, same LGBTTIQ aktivistkinje i aktivisti imenuju i opisuju svoje egzistencije onako kako ih žive što ima direktni efekat samoosnaživanja (i ne dopušta očuvanje stereotipa koje nameću npr. zastarela psihijatrijska tumačenja, ksenofobija koja je naročito uzela maha u Srbiji devedesetih da je "sve to stiglo sa Zapada", itd.).

2. Neophodno je da **aktivistkinje i aktivisti zaposleni u LGBTTIQ organizacijama** ulože lični kontinuirani rad na sopstvenom procesu prihvatanja sebe kao seksualno različitih do nivoa otvorenog izlaženja u javnost sa svojim identitetom. Time će pojmovi iz tačke 1 "iz teorije preči u praksu". Pojavljivanjem role-modela, drugi seksualno različiti, njihove porodice i prijatelji(ce), opšta i stručna javnost će dobiti mogućnost da provere ukorenjene, najčešće negativne, stavove. Uz poštovanje ličnog tempa za coming-out u različitim sferama života, seksualno različite osobe van LGBTTIQ organizacija imaju očekivanje od zaposlenih u ovim organizacijama da "prokrče put" ličnim primerom (za šta su najčešće i plaćene/i). Preuzimanje uloge javne zagovaračice i zagovarača nosi imperativ stvarnog uskladivanja ličnog i političkog. Paralisanost i dugo odlaganje javnog izlaženja odlaže razumevanje različitih seksualnosti, obeshrabruje osobe van organizacija ("Ako ne mogu one/oni, kako ću ja?) i narušava poverenje u organizacije koje bi trebalo da i svojom progresivnošću pruže bezbednost.

3. Prethodne dve tačke direktно dotiču **fenomen internalizovane homofobije kod aktivistkinja i aktivista.** "Hoću li da svako u ovoj zemlji razume šta znači reč "queer" (i time automatski mogu biti izložen(a) diskriminaciji i nasilju?)" Iako su se neka od pitanja pilot ankete u okviru ovog istraživanja ticala ove teme, internalizovana homofobija je predmet posebnog istraživanja i preporuka je da se njegovo sprovođenje veoma pažljivo osmisli.

4. Uzorak korišćen u ovom istraživanju postavlja zadatku razvijanja strategija **kako doseći do većine LGBTTIQ populacije** koja ne koristi internet i nema direktni kontakt sa organizacijama ovog tipa. Kako uključenjem većine dobiti eventualnu povezanost varijabli i izoštrenje socijalno-demografske odlike ispitanica/ka? Sve dok se ne okušaju neke od strategija u ovom pravcu i ne doprinesu zbiru rezultata, važno je korisnice/ke dobijenih podataka iz ovog istraživanja odvraćati

od ma koje generalizacije. Dosezanje do opšte populacije LGBTTIQ osoba ukida i pseudo-elitističku komponentu samog LGBTTIQ pokreta (prepostavka opet lako iskorišćena kao argument od strane protivnika ovog ljudskog prava).

Za LGBTTIQ osobe

1. **Važno je naučiti o formiranju seksualnog identiteta** i pružiti sebi vreme da spoznate svoj.
2. **Važno je naučiti o mehanizmima društvenog pritiska** koji važe za sve ranjive društvene grupe koje su drugačije od većinskih. Naučiće da niste sami i s kim potencijalno možete graditi savezništvo.
3. **Važno je naučiti šta su to nasilje i diskriminacija.** Učenje o emocionalnom, fizičkom i seksualnom nasilju prekida izolaciju i u svoje ruke uzimate znanja koja daju (ili vraćaju) kontrolu nad vašim životom. Postižete razumevanje dinamike situacije nasilja i to znači moći kad se u njoj nađete.
4. **Pokažite ličnu hrabrost** "u nošenju" svoje seksualne orijentacije. Imate pravo na svoju seksualnu orijentaciju. Ako Vas neko ugrozi zbog LGBTTIQ orijentacije, imate pravo da to prijavite nadležnim ustanovama i tražite svu zakonsku zaštitu i tretman s poštovanjem. Pokažite ličnu hrabrost u traženju zakonske zaštite, na drugi način nasilje neće prestati.
5. **Zaslužujete jednako ljubavi, brige i zaštite** kao i svaka druga osoba na svetu. Pogledajte "zadatke" drugih u ovom nizu preporuka.

Za članove porodica LGBTTIQ osoba

1. Pomicajte li nekad da Vaše dete nije heteroseksualno? Ili Vam to nikad nije palo na pamet? **Dajete li svom detetu pravo da zaista upravlja svojim životom?** Koliko ste već puta u prisustvu deteta rekli "šta biste sve uradili da Vam je dete, ne daj bože...."? Zalažete se za otvorenu komunikaciju sa svojim detetom? Mislite da ste emancipovani od svojih roditelja? čuvate tajnu "da muž ne sazna..."? A on, naučio da je glava porodice ako čerki zapreti "da će da leti iz kuće ako samo još jednom spomene..."? **Zna li da je Vaša ljubav bezuslovna** ("šta god uradiš u životu... ja te uvek volim")? Bezuslovna ljubav na rečima i u praksi?

Verujem da ne želite da ste jedan od roditelja u nizu koji su u naletu besa izbacili svoje dete iz kuće kad su čuli da je gay. Niste ništa "pogrešili" time što je Vaše dete gay, pogrešićete ako ga odbacite. Ovo nije trenutak da razmišljate o sebi, Vaše dete je zapravo centar pažnje i traži Vašu brigu. "Meni je to u redu, ali ti, sine, nećeš imati lak život..." - važno je da ga podsetite da i dalje važi ono iz detinjstva "ako te neko dira, samo me zovi" i na svaki incident nasilja prema Vašem detetu, zajedno sa njim potražite pomoći u nadležnim institucijama. Biti gay nije sramota, zato kažite svom detetu da ste ponosni na njega, neophodno je da to čuje od Vas.

2. Zasipaš li brata pričom o svim svojim devojkama i šališ se kako on "baš nema sreće"? Ili ti je sestra ispričala da joj se svidaju devojke, a "tebi je frka" da će tvoje društvo to shvatiti? Tvoja sestra / brat je ista ona osoba koja te nekad nervira i s kojom uživaš u nekim samo vašim navikama... **Ništa se nije promenilo**, samo ti je ukazala/o ogromno poverenje da ti ispriča o sebi. Pitaj je šta joj treba i kaži da si tu, da je voliš.

3. Ne čuvajte tajnu za širu porodicu! Time šaljete poruku da je to loša tajna, odnosno da je ono loše! Budite Vi osoba koja će saopštiti drugima da je Vaše dete drugačije seksualne orientacije od većinske i da **želite da svi znaju da Vi to smatraste normalnim i da ste potpuno uz njega**. Ova jasna poruka je Vaša odgovornost. Neće biti lako, istrajte!
4. Imati člana porodice koji je LGBTTIQ znači da je možda i Vama potrebna podrška da što bolje podržite nju/njega. **Pitajte je/ga postoji li osoba kojoj ona/on veruje** a sa kojom smatra da bi bilo dobro da razgovarate i ojačate kako biste zajedno vodili bitku sa društvenim pritiskom, odnosno diskriminacijom i nasiljem.

Za prijateljice i prijatelje LGBTTIQ osoba

1. **Pomislite li** nekad da Vaša prijateljica / prijatelj mogu biti drugačije seksualne orientacije od Vaše? Ili podrazumevate da su svi heteroseksualni? Ne smatrajte da je to nečija privatna stvar, požurite da se što glasnije izjasnite da svaki ima pravo na svoj izbor i da bi Vam bila čast i veliko poverenje da Vam to neko saopšti čime biste doživeli da je prijateljstvo samo učvršćeno, nikako poljuljano. Pokažite da je prijateljstvo koje nudite bezbedno mesto za osobu koja Vam je draga i da stvarno marite za nju. Da, jako je važno da ovaj signal dođe najpre od Vas.
2. Ukoliko Vaš identitet nije LGBTTIQ, **uključite se u svakodnevni život svojih LGBTTIQ prijateljica i prijatelja**. Da, tome prijateljstva služe. Veoma je lako iz komotne heteroseksualne pozicije "podržavati sa distance". Takođe, zato što je naučeno, još je lakše ne podržavati. "Nemam ništa s tim... dok me ne diraju, to je ok...". Ima li drugih LGBTTIQ prijateljica i prijatelja? Kako стоји са "straight prijateljima"? Skloni ste da kritikujete kako LGBTTIQ osobe same održavaju život u getu? Rizik je voditi živote paralelno, zapravo bez dodirnih tačaka, vođene i strahovima jednih od drugih. Ne čekajte da Vas prijatelj(ica) pozove, odgovornost je zajednička, znači - ravnopravno i Vaša. Koliko ste svojih kućnih zabava organizovali kad su se Vaši (heteroseksualni) prijatelji družili sa Vašom LGBTTIQ prijateljicom i njenom partnerkom (i, od Vas i od njih, naravno, znaju da su one u ljubavnom odnosu)? **Pozovite svoju prijateljicu u Vaš život** (a na njoj je da odluči koliko će učestovati). Već ste znali, prijateljstvo je dvosmeran proces.
3. **Znate li potrebe** svoje LGBTTIQ prijateljice / prijatelja? Razgovarate li o tome? Ne čekajte.
4. **Znate li prethodna iskustva** svoje LGBTTIQ prijateljice / prijatelja pri saopštavanju svoje seksualne orientacije? Koliko često o tome pričate? "šta hoće, jednom smo pričale/i, ne moramo stalno o tome...". Kako se ona/on s tim nosi, znate li za iskustva nasilja i/ili diskriminacije? Pitate li za to direktno?
5. **Budite jasni i precizni** šta od Vas LGBTTIQ prijateljica / prijatelj može da očekuje ubuduće. Ako Vam je teško "da se snadete", budite iskreni i to recite. Recite i da Vam je potrebno malo vremena. Ne zaboravite da kažete koliko Vam je drag(a) i koliko Vam je stalo do vašeg odnosa. Svakako kažite da za svaki incident nasilja i diskriminacije treba da Vam kaže i da ćete zajedno otići da to prijavite nadležnim ustanovama.

Beograd, januar 2006.

Isidora Jarić

Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd

Homofobija - politika isključivanja

Istraživanje 'Nasilje nad LGBTIQ populacijom u Srbiji', koje su sproveli Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava iz Beograda i Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i queer kulture – Lambda, uz podršku Novosadske Lezbejske organizacije, Queerie i Gaytena – LGBT, u periodu od 15. septembra do 28. oktobra 2005. godine, zamišljeno je kao nastavak pilot istraživanja, slične, ali ne potpuno iste teme.

Pilot istraživanje 'Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama', sprovedeno tokom februara 2005 godine, učinilo je vidljivom uznemirujuću socijalnu realnost sa kojom se istopolno orijentisane osobe susreću u kontaktu sa *mainstream* kulturnom matricom unutar savremenog srpskog društva. Nalazi ovog istraživanja pokazuju visoku saglasnost ispitanika (čak 90%) sa idejom da seksualna orijentacija prema istom polu koja odudara od dominantne heteroseksualne matrice proizvodi nasilan odgovor većeg dela društva u susretu sa osobama koje su izabrale život drugačiji od dominatnog kulturnog modela. Mnogi od ispitanika svedoče o različitim oblicima nasilja (emocionalno nasilje, premlaćivanje, egzistencijalna ugroženost) koje su ili lično ili posredno iskusili, susretavši se sa neposrednim posledicama nasilnih epizoda koje su doživeli njihovi prijatelji, poznanici, bliske osobe. Posebno uznemiruje nalaz da niti jedan ispitanik nije doživljeno nasilje prijavio policiji verujući da ovim činom neće postići ništa. Ovu uznemirujuću konstataciju o postojanju fundamentalnog nepoverenja manjiskih socijalnih grupa (u ovom slučaju istopolno orijentisanih osoba) u institucije sistema i njihove mehanizme putem kojih je, bar teorijski, moguće ostvariti određena partikularna prava (u konkretnom slučaju pravo da se ne trpi nasilje zbog istopolne seksualne orijentacije) još jednom potvrđuje i nalaz da niti jedna od osoba kojoj su se ispitanici obraćali u vezi sa pretrpljenim nasiljem (prijatelji, psiholozi, psihijatri) nije predložila da se ispitanik/žrtva nekog od oblika nasilja obrati policiji za pomoć. čini se da ispitanici (istopolno orijentisane osobe) nisu jedini koji ne veruju da ih društvo kroz za to predviđene institucije ne može ili ne želi da zaštiti, već da na sličan način promišljaju i drugi (iz istraživanja proističe dobromerni) članovi društva koji u individualnim kontaktima sa istopolno orijentisanim osobama pokazuju empatiju za specifičnost njihove socijalne egzistencije i probleme sa kojima se oni susreću unutar srpskog društva.

Posle decenije ratnih sukoba, političke isključivosti i netolerancije najrazličitijih vrsta, koji su obeležili živote građana u bivšem jugoslovenskom regionu koncem dvadesetog veka, gotovo simbolički se ulazak u novi milenijum poklopio sa promenom dotada neprikosnovenog političkog kursa. Nacionalistička retorika brige o konstruisanom nacionu, nacionalnom interesu, optimalnim geografskim granicama i odbrani od Drugih/Drugačijih/Različitih od Nas, gotovo preko noći je zamenjena fantazijom o integracijskim procesima i željom svake pojedinačne novonastale zemlje/ili pak jednog od njenih delova da se integriše u Evropsku uniju. čini se da je kao i deceniju i po pre toga nacionalni i (ovoga puta) građanski koncenzus vrlo lako postignut. Istraživanja u regionu pokazuju da većina građana blagonaklono gleda na ideju da njihova zemlja postane deo evropskih integracija. I cela priča bi zvučala gotovo idilično da centralno pitanje oko koga bi svi trebalo da se zamislimo nije da li smo istinski spremni da otpočnemo jedan ovako važan socijalni proces. Da li svi mi, koji smo sa lakoćom postigli ovaj prečutni politički koncenzus, razumemo šta on uopšte znači? I šta mi kao građani moramo da promenimo u realnosti naše svakodnevice da bi njegovo političko ostvarenje postalo moguće?

Politika isključivosti, koja je dominirala javnim diskursom unutar našeg društva tokom devedesetih, sistemski se trudila da „druge“/političke neistomišljenike/one koji su ostali sa druge strane stvarne ili zamišljene granice/ one koji se ne slažu sa bilo čim ili su naprosto drugačiji... dehumanizuje do tačke da nam njihove potrebe, ono što misle, kako žive, čega se plaše, šta ih boli... postane daleko, nepoznato, nebitno. Zato ne čudi što rezultati istraživanja '*Nasilje nad LGBTIQ populacijom u Srbiji*', zvuče uz nemirujuće, opominjući nas u kom pravcu, uprkos deklarativnim željama, se mi kao društvo krećemo. Odnos prema pripadnicima manjinskih grupa koji se unutar javnog diskursa i hegemonije kulture, kao po pravilu, prepoznavaju kao Drugi, pa tako i prema osobama koje sebe definišu kao pripadnike LGBTIQ populacije, jedan je od najpouzdanijih indikatora spremnosti jednog društva i njegovih članova da se otvore i integrišu sa imaginarnim Drugim(a). Sudeći prema rezultatima prezentovanog istraživanja mi kao društvo smo još daleko od toga. Mnogi od incidenata o kojima učestalo čitamo u štampi ili slušamo u vestima, a koji se dešavaju u našem i nama bliskim društвима, potvrđuju ovu slutnju. Oni su svedočanstvo i opomena o emotivnoj šteti koju smo kao pojedinci i kao društvo pretrpeli i sa kojom ćemo još dugo morati da se suočavamo i živimo.

Dok god ne budemo ponovo bili u stanju da povratimo moć da razumemo Druge i njihovim potrebama izađemo u susret kao pojedinci, članovi neke socijalne grupe ili društva, ni za Nas, socijalnu ili interesnu grupu kojoj pripadamo, naše društvo, kao ni za ispunjenje fantazije o integracijskim procesima neće biti mnogo nade, jer jedini put do nas samih upravo vodi kroz upoznavanje i saosećanje sa Drugima.

Dr Zorica Mršević
Naučna savetnica
Institut društvenih nauka, Beograd

Pravni i institucionalni okviri nasilja prema istopolno orijentisanim osobama¹

Sve što narušava ili ugrožava moje dostojanstvo kao ljudskog bića je nasilje²

1. Zakonska zabrana diskriminacije

Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama daje najširi okvir antidiskriminacionoj politici zemlje ali ne predviđa eksplicitno zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orientacije. Tako je npr u čl 1. predviđeno da je ljudsko dostojsvo neprikosnovenno kao i da svako ima pravo na slobodan razvoj svoje ličnosti. Član 3 predviđa zabranu od diskriminacije navodeći da su svi pred zakonom jednaki i da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu bez diskriminacije.

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu, pa i po jednom spisku osnova među kojima međutim nije naveden osnov seksualne orientacije (opredeljenja). Tumačenjem se terminologija "svaka diskriminacija, po bilo kom osnovu" može protegnuti i na seksualnu orientaciju ali praksa iz drugih zemalja ukazuje da je eksplicitnost ipak najbolja zaštita.

Interesantno je da se 2005. može označiti kao godina prekretnica u zakonskom smislu jer je tada doneto čak četiri zakona koja eksplicitno sadrže zabranu diskriminacije na osnovu seksualnog opredeljenja. To su: Zakon o visokom obrazovanju³, Zakon o javnom informisanju⁴, Zakon o radu⁵ i Zakon o radiodifuziji⁶.

Zakon o visokom obrazovanju predviđa "Pravo na visoko obrazovanje" u članu 8. koji propisuje da pravo na visoko obrazovanje imaju sva lica sa prethodno stečenim srednjim obrazovanjem, bez obzira na seksualnu orientaciju.

U principima visokog obrazovanja (član 4) navodi se da se delatnost visokog obrazovanja zasniva između ostalih i na principima: poštovanja ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije; uvažavanja humanističkih i demokratskih vrednosti evropske i nacionalne tradicije; akademskim slobodama; i otvorenosti prema javnosti i građanima.

Student po čl. 86 između ostalog ima i pravo: na razlicitost i zaštitu od diskriminacije, na podjednako kvalitetne uslove studija za sve studente i na samoorganizovanje i izražavanje sopstvenog mišljenja.

¹ Istraživanje "Nasilje nad LGBTIQ populacijom" sproveo je Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava iz Beograda i Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda, uz podršku Novosadske Lezbejske Organizacije, Queerie i Gaytina-LGBT od 15. septembra do 28. oktobra 2005. godine.

² Indijanska žena aktivna u organizaciji za zaštitu ženskih ljudskih prava, citirana u knjizi Breaking the Earthenware Jars, 2000.

³ "Službeni glasnik RS", br. 76/2005

⁴ "Službeni glasnik RS", br. 43/2003, 61/2005

⁵ "Službeni glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005

⁶ "Službeni glasnik RS", br. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005

Zakon o radu takođe zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju u čl 18. lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom i na seksualno opredeljenje. član 19. pojašnjava da je neposredna diskriminacija svako postupanje uzrokovano između ostalog i seksualnim opredeljenjem kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji.

Po istom članu posredna diskriminacija postoji kada određena naizgled neutralna odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica - lice koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, zbog između ostalog i seksualnog opredeljenja.

Diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja zabranjena je u odnosu na uslove za zapošljavanje i izbor kandidata za obavljanje određenog posla, uslove rada i sva prava iz radnog odnosa, obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje, napredovanje na poslu i otkaz ugovora o radu.

Odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po osnovu seksualnog opredeljenja ništave su.

Zakon o javnom informisanju zabranjuje govor mržnje članom 38. koji predviđa da je zabranjeno objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljinjem učinjeno krivično delo.

Zbog povrede zabrane govora mržnje može se podneti tužba po članu 39. Tužbu podnosi lice na koje se kao pripadnika grupe lično odnosi informacija iz člana 38. To lice ima pravo da podnese tužbu sudu protiv autora informacije i protiv odgovornog urednika javnog glasila u kome je informacija objavljena, kojom može da zahteva zabranu njenog ponovnog objavljivanja i objavljivanja presude na trošak tuženih. Protiv autora i odgovornog urednika tužbu može podneti i svako pravno lice čiji je cilj zaštita sloboda i prava čoveka i građanina, kao i organizacija čiji je cilj zaštita interesa grupa iz člana 38. Ako se informacija iz člana 38. lično odnosi na određeno lice, pravno lice odnosno organizacija za zaštitu prava određene grupe može podneti tužbu samo uz pristanak lica na koje se informacija odnosi. U parnicama po tužbama shodno se primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak.

Problem jedino može da predstavlja uvođenje u biće kažnjivog dela obaveznog elementa namere učinioca da se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove seksualne opredeljenosti. Kada nema te namere dolazi do oslobođanja od odgovornosti po članu 40. koji predviđa da neće postojati povreda zabrane govora mržnje ako je informacija iz člana 38. deo naučnog ili novinarskog teksta, a objavljena je bez namere iz člana 38. ovog zakona. To posebno važi u slučaju ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja, kao i ako postoji namera da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove seksualne opredeljenosti ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

Kako i po kojim kriterijumima će se ocenjivati postojanje ili odsustvo te namere, stvar je prakse, ali je sigurno da je cela ideja sankcionisanja govora mržnje prilično izgubila na delotvornosti ako tužilačka strana mora da dokaže i postojanje određene namere učinioca koji pak uvek ima na raspolaganju odbranu argumentom da se tu radi o objektivnom novinarskom izveštavanju.

Zakon o radiodifuziji u osnovnim odredbama sadrži i član 21 koji reguliše suzbijanje govora mržnje. Naime, Republička radiodifuzna Agencija se stara da programi emitera ne sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihove seksualne opredeljenosti.

Opšti programski standardi predviđeni članom 68. su da su svi emiteri u oblasti svoje

programske koncepcije dužni da prilikom emitovanja programa u odnosu na sadržaj programa primene svetske i nacionalne standarde, obezbede proizvodnju i emitovanje kvalitetnog programa, kako sa tehničkog stanovišta, tako i sa stanovišta sadržaja programa; doprinose podizanju opšteg kulturnog i saznajnog nivoa građana; i ne emituju programe čiji sadržaji ističu i podržavaju nasilje, ili druge vidove kriminalnog ponašanja.

Posebne obaveze pri proizvodnji i emitovanju informativnog programa sadržane su u članu 79. koji predviđa da su nosioci javnog radiodifuznog servisa dužni da pri proizvodnji i emitovanju informativnih programa spreče bilo kakav oblik netrpeljivosti ili mržnje u pogledu seksualne opredeljenosti.

2. Krivičnopravna regulativa

Parlamentarna Skupština Saveta Evrope, čiji je SCG član od 2003. godine, donela je 2000. godine odluku kojom poziva evropske vlade da uključe seksualnu orijentaciju među zabranjene osnove diskriminacije, da ukinu krivična dela kojima se kažnjava dobrovoljni polni odnos dve punoletne homoseksualne osobe, da primenjuju isti uzrastni minimum za homoseksualne i heteroseksualne odnose, da preduzmu mere protiv homofobije, dozvole registrovano partnerstvo i da progone na osnovu seksualne orijentacije prihvate kao osnov za dobijanje azila. Usvajanjem novog Krivičnog zakona koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine Srbija je ispunila uslov koji se tiče izjednačavanja uzrastnog minima za stupanje u sve seksualne odnose i potpune dekriminalizacije dobrovoljnog homoseksualnog odnosa.

Ali Krivični Zakonik predstavlja zakonski instrument koji omogućuje mnogo više: bukvalno, oko pedeset krivičnih dela aktuelnog Krivičnog zakonika Srbije mogu odmah sada, bez ikakvih zakonskih promena ili kampanja za njihovo uvođenje, da budu primenjeni na većinu situacija nasilja koje se specifično dešavaju LGBTTIQ osobama.⁷

Neki oblici emocionalnog i socijalnog nasilja duduše još uvek nemaju pravu zakonsku regulativu i nisu sankcionisani (izbegavanje, ismejavanje, stereotipiziranje, osuđivanje, provociranje, odbacivanje, obezvređivanje, ignorisanje, negiranje postojanja seksualne orijentacije drugačije od heteroseksualne, svakodnevno bombardovanje negativnim stereotipima homoseksualnosti od strane medija, prijatelja, religije, porodice), što ne znači da ne predstavljaju nasilno ispoljavanje homofobije ili socijalno i psihološko nasilje *per se*.

Neki drugi oblici sigurno sadrže sve elemente bića nekog od postojećih krivičnih dela i kao takvi su kažnjivi, npr. pretnje, zastrašivanje, ucenjivanje.

Neprimenjivanje odredaba Krivičnog Zakonika mora da se pripše pre svega patrijarhalno strukturiranim nadležnim institucijama pravne prinude koje nemaju adekvatni institucionalni odgovor na nasilje o kome je reč. Tu treba dodati, iz toga ili na tome proizašlo nepoverenje u institucije osoba koje su preživele nasilje te vrste, kao i opšti diskriminišući i homofobni pravni i institucionalni društveni diskurs.

3. Vrste i kombinacija više vrsti nasilja

Nasilje je alarmantno i kada se sastoji od jednog događaja koji se nikada više nije ponovio. Kada se ponavlja postaje paradigmatski alarmantno a kada se javlja u kombinacijama raznih vrsta nasilja onda je to situacija koja zahteva najviši stepen društvene pažnje i mobilizacije kao i hitne i adekvatne institucionalne intervencije.

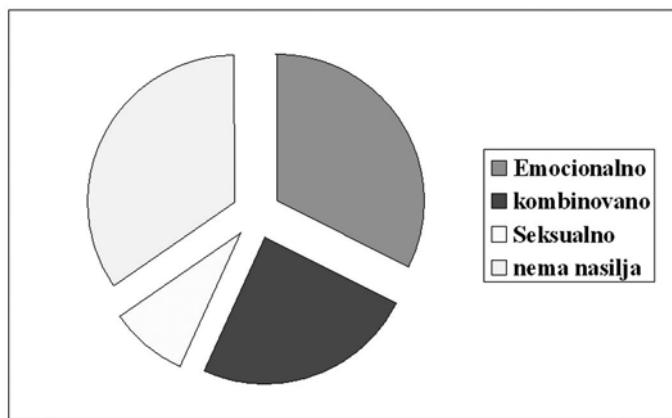
⁷Videti tabelu na kraju teksta koja sadrži preko pedeset krivičnih dela iz oko deset glava Krivičnog Zakonika

Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su razne oblike i kombinacije emocionalnog i socijalnog nasilja.

Socijalni status ima udela u tome ko se pojavljuje kao učinilac: nezaposlene matretiraju nepoznate osobe što je znatno ređi slučaj sa učenicima/učenicama ili studentima/studentkinjama.

Učinioци nikako ne predstavljaju bitnu karakteristiku ovog vida nasilja. Takođe, njihova svojstva nisu presudna za postojanje specifične nekažnjivosti za dela koja su počinili.

Nema sigurnih mesta kada je u pitanju nasilje prema istopolno orijentisanim osobama. Nasilje te vrste nije vezano za karakteristike fizičkog mesta zbivanja jer se dešava svuda gde se kreću ili nalaze napadnuta lica.

4. Nepoverenje u institucije

Može se reći, na osnovu rezultata istraživanja, da LGBTTIQ osobe nakon doživljenog nasilja, gotovo da nisu imale kontakata sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTTIQ osobama, često ostaje nevidljivo.

Sudeći po reakcijama institucija, odnosno zaposlenih u njima, malo je učinjeno da se ispitanik/ispitanica upute da podnesu krivičnu prijavu protiv počinioca/počinilaca, odnosno, ka obelodanjivanju i sankcionisanju nasilja nad LGBTTIQ osobama.

Ispitanicima/ispitanicama koji/e su doživeli/e prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvu, od podrške nadležnih organa, najviše je nedostajala adekvatna akcija i više znanja o LGBTTIQ pitanjima. To ujedno može da bude pravac mogućih budućih intervencija u smislu obezbeđivanja edukacije tim organima o osnovnim činjenicama egzistencije LGBTTIQ osoba.

5. Savet: obratiti se instituciji ili ne?

Ćutanje povećava problem nasilja. Nasilnici su posebno nasilni kada imaju situaciju nevidljivosti i anonimnosti. Istraživanja ukazuju da su, ne samo u slučaju nasilnika nego i običnih ljudi u svakodnevnim situacijama, mnogo manje šanse da budu agresivni i skloni nasilju protiv drugih u situaciji kada su vidljivi ili nezaštićeni anonimnošću.

Kada se nasilje ne prijavljuje institucijama koje su zakonski obavezne da reaguju postoji posebno opasna vrsta ćutanja. Ono je rezultat dubokog nepoverenja prema pravnom i političkom sistemu zemlje u kojoj se živi ali i faktor koji pogoduje rasprostranjenosti i učestalosti nasilja kao i viktimiziranju sve većeg broja osoba.

6. Moć negiranja i negiranje moći

Tradicionalnu moć institucija da negiraju, ignoraju i previdaju nasilje prema ženama, homoseksualcima, porodično nasilje i sl, Elizabeta šnajder⁸ definiše pojmom moć negiranja. Pod tim podrazumeva institucionalnu moć negiranja postojanja tih rodno baziranih i inspirisanih

vidova nasilja. Kada institucije tradicionalno ne reaguju na pomenute pojave, to odsustvo reakcije obično pravduj nepostojanjem potrebe da se reaguje, nepostojanjem problema, pa i negiranjem samog postojanja nasilja.

Institucije imaju unutrašnju moć, oslanjajući se na sopstvenu institucionalnu strukturu, hijerarhiju i zakonitosti institucionalnog funkcionisanja, da ne reaguju na pomenute pojave i opravdavaju to svoje odsustvo reakcije negiranjem postojanja problema i samim tim i potrebe za institucionalnom reakcijom.

Moći negiranja dodaje se i negiranje moći: ne, to nije moć institucija koja je prebrisala samo postojanje nekih vidova nasilja iz institucionalnog programa delovanja, već jednostavno, tu zaista i nema nikakvog problema. Time moć institucionalnog negiranja postaje kompletna, dugotrajna i funkcionalna.

Postoje tri nivoa moći negiranja (koje sadrže u sebi i negiranje postojanja moći) koji idu od potpunog negiranja postojanja problema, preko uviđanja/dopuštanja da problem možda ipak i postoji ali da se tu ništa ne može učiniti, do negiranja sopstvene nadležnosti odnosno odgovornosti.

Prvi nivo negiranja: Tu nema nikakvog problema.

Bazira se na ljudskoj reakciji neverice i negiranja da se nešto strašno stvarno dešava.

Mogući odgovori:

Sve se može dokazati statistikom i igrom cifara.

Ja nikada nisam primetio/la ili doživeo/la taj problem.

Život nije fer pojava, možda postoje neki retki i sporadični slučajevi ali to ne može da se nazove "pojavom" ili društvenim problemom.

Drugi nivo negiranja: Postoji problem ali ne takvog značaja da bi institucija trebalo da reaguje. Postoji problem ali on nije značajan i sigurno ne zahteva neki prioritet.

Bazira se na prihvatanju očiglednog, kada to očigledno postane toliko upadljivo da ne može da se negira. Dakle, prihvata se postojanje problema ali mu se istovremeno negira ili umanjuje značaj.

Mogući odgovori:

Neki ljudi stvarno preteruju.

Pa šta se stvarno desilo: vidite i sami da se ništa tu nije desilo.

Ma, oni su se samo šalili.

On nije mislio ozbiljno nikoga da povredi.

Treći nivo negiranja: Postoji problem ali se on zapravo ne može rešiti.

Bazira se na samoodbrani institucije. Institucija se opravdava tipičnim institucionalnim odgovorom da pravog rešenja u stvari i nema, ili da time treba da se bave neki drugi društveni akteri.

Mogući odgovori:

Dobro, možda postoje rešenja, ali ona nisu u domenu mojih ovlašćenja.

Nema tu ničega što bih ja/moja ustanova mogli da učinimo.

Zašto se obraćate meni? Zašto ja? Ima drugih nadležnijih od mene (moje institucije).

7. Patrijarhalne društvene strukture kao uzroci nasilja

Kada je Evropski Parlament 18. januara usvojio rezoluciju protiv homofobije, negativne reakcije došle su sa očekivane, naravno vatikanske strane. Šta je, po toj strani, homofobija, ako ne "prirodna" ljudska reakcija na "neprirodno" ponašanje?

⁸ Schneider, Elisabeth: "The Violence in Privacy". In: Kelly Weisberg 1996: Sex, Violence, Work and Reproduction. Philadelphia, Temple University Press, 388-396

Homofobija je oblik diskriminacije, predrasuda utemeljena na ličnom uverenju da su lezbejke, homoseksualci i biseksualci grešni, nemoralni, bolesni, inferiorni u odnosu na heteroseksualce. Homofobija se manifestuje osećanjima straha, nelagode, nesviđanja, mržnje ili gađenja prema istopolnoj seksualnosti. Svako, bez obzira na seksualnu orientaciju može da bude homofobična/an.

Koliko je naše društvo homofobno pokazuje Izveštaj Beogradskog centra za ljudska prava iz 2004. godine koji je zabeležio visok stepen homofobije u SCG. Zanimljivo je da čak 53 odsto populacije priznaje da postoji diskriminacija i bojkot homoseksualaca. Na to se ne reaguje tolerancijom. Naime, 48 odsto njih je izjavilo da bi im smetalo da osobe homoseksualnih sklonosti stanuju u njihovom susedstvu, 63 odsto protivilo bi se da gej ili lezbejka bude na rukovodećem položaju u državi, 64 odsto ne želi sa njima da se druži, a 75 odsto njih ne bi volelo da homoseksualac bude vaspitač njihovoj deci.

Po ko zna koji put ponovo su se otvorila mnoga pitanja, šta je prirodno, a šta normalno, ko ima pravo da to definiše pa još i promoviše svoju definiciju u globalnim razmerama, ko trpi a ko ima koristi, koji su kriterijumi, i ko određuje kriterijume, šta na sve kaže akademija a šta civilno društvo.

Sam termin "prirodno" nameće zaključak da ono što se smatra prirodnim nije stvorenost svesnim ljudskim aktivnostima nego je nekako (za)dato, zatečeno, nađeno. Rezultat je zaključak da mi tu nemamo šta da istražujemo i gubimo vreme i energiju na nešto što je tako jasno i očigledno stvorenod prirode, boga, sudbine, postoji oduvek i sl.

Tradicija ili poziv na nju, služi istom načinu čuvanja energije: ako je nešto prihvачeno kao tradicionalno, to onda treba da bude zaštićeno od uznemiravajućeg ispitivanja. Bliski rođak tradicije je fraza "oduvek".⁹

Previše je struktura moći unutar porodice, unutar institucija, u društvu, u međunarodnim odnosima neispitano usled odsustva radoznalosti. "To je prirodno", "naša tradicija nalaže", "oduvek je tako bilo", svi ti izrazi služe kao kulturni stubovi da uzdignu i održe porodične, zajedničke, nacionalne, međunarodne strukture moći, snabdevajući ih legitimitetom uz pomoć vanvremenosti, neupitanosti i neizbežnosti.

Svaka struktura moći koja je zamišljena da bude legitimna je neizbežno veoma dobro utvrđena argumentima "prirodnosti", "normalnosti" i "dugotrajnog postojanja". To je pravo mesto gde treba da se zaustavimo i pre svega da ispitamo naš nedostatak radoznalosti.

Tek kada i ako počnemo da verujemo i da smatramo da ni jedan društveni odnos ne postoji "oduvek" kao "prirodan" i "normalan", mi postajemo sposobni da oštro kritički i analitički pogledamo i na očite i na skrivene političke radnje oko kreiranja ženskosti i muškosti.

Odsustvo radoznalosti je magla. Kada god propustimo da pitamo i da budemo radoznali, mi zapravo gubimo iz vida patrijarhat. Mi ga promašujemo i zanemarujemo u svim situacijama kada on funkcioniše kao glavna struktura moći i bez njega konstruišemo objašnjenja koja onda postaju nepouzdana.

Patrijarhat je mašinerija koja strukturira i obnavlja privilegovanje muškosti. Porodice, parlamenti, gradske većnice i saveti, vojske, banke, policija, su među onim mestima običnog života koji su posebno notorni po svojim inklinacijama prema patrijarhalnim vrednostima, strukturama i praksama. Ali nisu jedini: bolnice, škole, fabrike, zakonodavna tela, političke partije, muzeji, novine, pozorišta, televizijske mreže, religiozne organizacije, korporacije, sudovi, bez obzira koliko su moderni, razvili su način posmatranja i ponašanja prema sopstvenim članovima i klijentima kao i prema spolnjem svetu na način koji proizilazi iz pretpostavke da sve muževno zaslužuje nagrade, unapređenja, obožavanje, oponašanje, prioritet i naravno, budžetsko pokriće.

Patrijarhalni sistem je notoran kao glavna društvena struktura zanemarivanja, obezvredivanja i marginalizovanja svega ženskog. Svako društvo ili grupa koja je patrijarhalna, komforno i neupitano infantilizuje, ignoriše, trivijalizuje, ismejava ili prezire sve što je žensko i/ili ženstveno. Ne samo institucije i njihove strukture već i neformalni, privatni odnosi

⁹ Enloe, Cynthia, The Curious Feminist, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London, 2004.

i razgovori, opšteprihvaćene šale, gestovi i rituali, svi oni pomažu da se odnosi zadrže očuvani.

Patrijarhalna percepcija muške superiornosti nužno rezultira u nasilju. Ono dobija oblike zločina u ime odbrane porodične časti, nasilja prema homoseksualcima i ženama.

Ni jedan patrijarhat nisu načinili samo heteroseksualni muškarci niti se on bazira samo na muškosti. Daleko od toga. Patrijarhalni sistem je toliko dugotrajan, toliko adaptabilan, da je počeo da deluje ubedljivo kao "prirodan" čak i sopstvenim žrtvama, upravo zahvaljujući tome što mnoge žene i istopolno orijentisani muškarci previđaju svoje sopstvene marginalne pozicije i umesto njihovog identifikovanja, osećaju se sigurnim, zaštićenim, vrednovanim. Patrijarhati u svim državama i međunarodnim institucijama mogu da privilegiju muškost, samo zato što im u ocrtavanju te muškosti kao suprotnost treba ne-muškost ili ženskost kao negacija muškosti, kao sve ono što muškost nije.

Potrebitno im je i dovoljno žena i istopolno orijentisanih muškaraca da prihvate taj dualizam i hijerahiju vrednovanja, kao i dovoljan broj žena i ne hetoreseksualnih muškaraca spremnih da sarađuju.

Svaka osoba koja je naterana ili namamljena da igra žensku ulogu onako kako je zamišljaju muškarci doprinosi da se identifikuju osobe koje se odlikuju muškošću kao najmuđrije, najintelektualnije, najracionalnije, najčvršćeg duha i najsposobnije da budu vođe. Feministkinje vide patrijarhat tamo gde drugi možda vide kapitalizam, militarizam, rasizam ili imperijalizam, neefikasne ili birokratizovane institucije a feministička analiza daje odgovore i na teška pitanja kao što su npr. koji su uzroci postojanja nasilje prema ženama i istopolno orijentisanim ljudima.

Strukture i verovanja koja privilegiju muškost se modernizuju u kontinuitetu. Nikada nećemo saznati bez da pitamo, bez da ozbiljno istražimo i bez da se usudimo da na osnovu očiglednih rezultata istraživanja damo prave odgovore na pitanja kako i zašto je muškost privilegovana i koliko ta privilegovost zavisi od uspostavljanja kontrole nasiljem nad ženama i istopolno orijentisanim muškarcima i njihovog prinuđavanja na saradnju.

8. Preporuke institucijama

Nadležnost institucija pravne prinude jeste zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda svih građana/gradanki u skladu sa domaćim zakonima i međunarodnim aktima a posebno onih grupa koje su posebno diskriminisane i izložene nasilju

Neophodno je da se u lokalnim policijskim organima (kao i na nivou resornog Ministarstva) imenuje lice zaduženo za diskriminaciju koje bi se bavilo slučajevima policijskog nereagovanja, promocijom adekvatnog policijskog reagovanja, širenjem kulture antidiskriminacije prema svim diskriminisanim grupama i sl.

Institucije pravne prinude treba da prođu elementarne treninge i druge vrste obuke po pitanju pravnih, socijalnih i psiholoških elemenata egzistencije LGBTIQ populacije kao i u pogledu modela i prakse iz analognih institucija u demokratskim zemljama.

Neophodan je ne samo Antidiskriminacioni zakon već i eksplicitno pominjanje seksualnog opredeljenja kao osnova zabranjene diskriminacije i u drugim zakonima, npr. Zakonu o rodnoj ravnopravnosti.

TABELARNI PRIKAZ KRIVIČNIH DELA PRIMENJIVIH NA SITUACIJE NASILJA I DISKRIMINACIJE PREMA ISTOPOLNO ORIJENTISANIM OSOBAMA

KRIVIČNI ZAKONI

"Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005

GLAVE I KRIVIČNA DELA				
PROTIV ŽIVOTA I DELA	PROTIV SLOBODA I PRAVA ČOVEKA I GRAĐANINA	PROTIV BRAKA I PORODICE	PROTIV ČASTI I UGLEDA	PROTIV POLNE SLOBODE
Ubistvo član 113.	Povreda ravnopravnosti član 128.	Nasilje u porodici član 194.	Uvreda član 170.	Silovanje član 178.
Teško ubistvo član 114.	Protivpravno lišenje slobode član 132.	Iznuda član 214.	Kleveta član 171.	Obljuba nad nemoćnim licem član 179.
Ubistvo na mah član 115.	Povreda slobode kretanja i nastanjivanja član 133,	Ucena član 215.	Iznošenje ličnih i porodičnih prilika član 172.	Obljuba sa detetom član 180.
Nehatno lišenje života član 118.	Otmica član 134.			Obljuba zloupotrebo položaja član 181.
Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu član 119.	Prinuda član 135.			Nedozvoljene polne radnje član 182.
Teška telesna povreda član 121.	Zlostavljanje i mučenje član 137.			Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa član 183.
Laka telesna povreda član 122.	Ugrožavanje sigurnosti član 138.			Posredovanje u vršenju prostitucije član 184.
Učestvovanje u tući član 123.	Narušavanje nepovredivosti stana član 139.			Prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju član 185.

PROTIV ŽIVOTA I DELA	PROTIV SLOBODA I PRAVA ČOVEKA I GRAĐANINA	PROTIV BRAKA I PORODICE	PROTIV ČASTI I UGLEDA	PROTIV POLNE SLOBODE
Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi član 124.	Protivzakonito pretresanje član 140.			
Izlaganje opasnosti član 125.	Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje član 143.			
Nepružanje pomoći član 127.	Neovlašćeno fotografisanje član 144.			
	Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portretra i snimka član 145.			
	Povreda slobode govora i javnog istupanja član 148.			
	Sprečavanje javnog skupa član 151.			
	Sprečavanje političkog, sindikalnog i drugog organizovanja i delovanja član 152.			
PROTIV PRAVA PO OSNOVU RADA	DELA PROTIV ZDRAVLJA LJUDI	PROTIV JAVNOG REDA I MIRA	PROTIV ČOVEČNOSTI I DRUGIH DOBARA ZAŠTIĆENIH MEĐUNARODnim PRAVOM	PROTIV VOJSKE SRBIJE I CRNE GORE
Povreda prava pri zapošljavanju i za vreme nezaposlenosti član 164.	Prenošenje infekcije HIV virusom član 250.	Nasilničko ponašanje član 344.	Rasna i druga diskriminacija član 387.	Zlostavljanje potčinjenog i mlađeg član 406.
		Učestvovanje u grupi koja izvodi krivično delo član 349.	Trgovina ljudima član 388.	

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.231.14-055.3

342.726-055.3

316.837-058.6

ISTRAŽIVANJE o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji : da li ste doživeli/doživele nasilje zato što ste drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne ? / (istraživanje Ivana Čvorović; uredila Dragana Vučković), - Beograd : Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, 2006 (Beograd : Standard 2). – 57 str. ; 30 cm

Tiraž 500

ISBN 86-904143-6-3

1. Čvorović, Ivana

a) Homoseksualnost – Diskriminacija – Istraživanje b) Homoseksualnost - Žene – Diskriminacija – Istraživanje c) Žrtve nasilja – Homoseksualci – Istraživanje d) Prava čoveka – Homoseksualci – Istraživanje

COBISS.SR-ID 129104396

